

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH  
FILOZOFICKÁ FAKULTA  
ÚSTAV ESTETIKY A DĚJIN UMĚNÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

OPATSKÉ NÁHROBNÍKY KLÁŠTERA VYŠŠÍ BROD

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Michal Šroněk, CSc.

Autor práce: Bc. Dominika Petrovičová

Studijní obor: Dějiny umění

Ročník: 3

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českém Krumlově 1. května 2015

Ráda bych poděkovala všem, kdo mi byli jakkoliv nápomocni při vypracování této bakalářské práce. V první řadě bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce Doc. PhDr. Michalu Šroňkovi, CSc., za cenné a důležité rady a připomínky. Dále bych ráda poděkovala představenému vyšebrodského kláštera Justinu Berkovi, který mi umožnil přístup k vyšebrodským náhrobníkům a byl mi velmi nápomocen. Také bych ráda poděkovala všem svým přátelům, kteří mi byli jakkoliv nápomocni a podporovali mě. Rozhodně bych ráda poděkovala rodině, která mi umožnila tento obor studovat a velice mě v mém snažení podporovala.

## **Anotace**

Tato bakalářská práce je věnována souboru opatských náhrobníků nacházejících se v klášteře Vyšší Brod. Kritériem výběru byl stav dochování náhrobníků dovolující jejich historické, epigrafické a uměleckohistorické zpracování mezi lety 1463 – 1695. Práce bude vypracována na základě metodiky vytvořené PhDr. Jiřím Roháčkem, CSc. Součástí je také nástin historického pozadí cisterciáckého řádu, obsahuje také dějiny vyšebrodského kláštera. Cílem této práce je vytvořit souhrnné dílo zpracovávající vyšebrodské opatské náhrobníky.

## **Annotation**

This thesis is devoted to abbatial tombstones, which are located in the monastery Vyšší Brod. The criterium of the selection of this abbatial tombstones was the state of conservation of the gravestones allowing their historical, epigraphic and art processing between 1463 – 1695. The work is developed and based on the methodology by PhDr. Jiří Roháček, PhD. It also includes an outline of the historical background of the Cistercian order also contains a history of this monastery. The aim of this work is to create a detailed treatise processing abbey tombstones.

## Obsah

1	Úvod .....	8
2	Zhodnocení literatury .....	10
3	Terminologie .....	14
4	Sepulkrální památky jako historický pramen .....	16
4.1	Umírání ve středověku a raném novověku.....	17
4.2	Písemné prameny k sepulkráliím .....	17
5	Historie cisterciáckého řádu .....	19
5.1	Těžké začátky cisterciáckého hnutí.....	19
5.2	Nastává obrat.....	20
5.2.1	Sv. Bernard z Clairvaux.....	20
5.2.2	Mohutný rozkvět.....	20
5.2.3	Vzestup a pád.....	21
5.3	Cisterciácké hnutí v Čechách .....	21
5.3.1	Uplatnění cisterciáků .....	22
6	Dějiny vyšebrodského kláštera.....	24
7	Metodika využitá pro vyšebrodské náhrobníky .....	28
7.1	Struktura popisu nápisu.....	28
7.2	Popis artefaktu.....	28
8	Pohřební zvyklosti v církevním prostředí.....	30
9	Náhrobní kameny vyšebrodských opatů .....	32
9.1	Pavel I. z Kapličky .....	33
9.1.1	Náhrobník Pavla I. z Kapličky.....	33
9.2	Tomáš II. Hohenfurther.....	34
9.2.1	Opatův život.....	34
9.2.2	Opatova smrt a jeho náhrobník.....	35

9.3	Kryštof Knoll .....	36
9.3.1	Opatův život.....	36
9.3.2	Jeho náhrobek .....	36
9.4	Jan II. Hayder .....	38
9.4.1	Život vyšebrodského opata .....	38
9.4.2	Náhrobní kámen.....	38
9.5	Jiří II. Schroff.....	39
9.5.1	Život Jiřího II. Schroffa .....	39
9.5.2	Spory uvnitř kláštera .....	40
9.5.3	Náhrobní kámen.....	40
9.6	Jiří III. Wendschuch .....	41
9.6.1	Život opatův .....	41
9.6.2	Jeho náhrobník.....	41
9.7	František Wendschuch .....	42
9.7.1	Život Františka Wendschucha .....	42
9.7.2	Opatský náhrobník.....	42
9.8	Bernard Hartinger.....	43
9.8.1	Život Bernardův .....	43
9.8.2	Bernardův náhrobník .....	43
10	Závěr .....	45
11	Obrazová příloha.....	47
12	Seznam literatury .....	65

## 1 Úvod

Tato bakalářská práce je věnována opatským náhrobníkům, které se nacházejí uvnitř vyšebrodského kláštera. Tato práce si klade za cíl přinést popis vybraných náhrobníků, především z epigrafického, historického a uměleckohistorického hlediska.

V této práci jsem využila dvě stěžejní práce, které se smrti a náhrobníkům věnují. Zachovala jsem logickou návaznost a strukturu těchto textů hlavně z důvodu snadnější práce a porozumění. Jako hlavní zdroj informací mi posloužila metodika vypracovaná PhDr. Jiřím Roháčkem, CSc. Jako dalším nesporným zdrojem informací o opatských náhrobnících tohoto kláštera mi posloužily články historika a archiváře PhDr. Milana Hlinomaze, Ph.D., které sepsal společně s PhDr. Vlastimilem Koldou. Jeho práce jsem využila z toho důvodu, že se jako jediný historik zabýval vyšebrodskými opatskými náhrobníky. Obecné zvyklosti při pohřbívání opatů byly v souladu s pohřebními řádovými statuty a usneseními příslušných generálních kapitul. Pro cisterciácký řád a nejen pro něj platilo pravidlo, že opati se pohřbívali v kapitulní síni, dále pak v severním, ke kostelu přiléhajícím křídle ambitu, kdežto panovníci, církevní hodnostáři a také zakladatelé kláštera mohli být pohřbeni přímo v klášterním kostele.<sup>1</sup>

K úplnému vytvoření obrazu o vyšebrodských náhrobnících bylo nutné věnovat se také nápisům na objektech – náhrobnících samotných. V této práci se budu věnovat pouze vybraným náhrobníkům opatů vyšebrodského kláštera. Tyto náhrobky jsem vybrala podle kritérií, aby mi bylo umožněno jejich epigrafické, historické a uměleckohistorické zpracování. Po určení tohoto měřítka jsem získala devět opatských náhrobníků, které byly osazeny mezi léty 1463 – 1695.

Za tuto dobu se v klášteře odehrálo mnoho důležitých věcí, a přesto, že klášter nepodlehł řádění utrakvistů, jako mnoho jiných klášterů a dalších církevních budov, i samotný klášter s přilehlými polnostmi měl svá těžká období, kdy živořil a byl plný vnitřních sporů. To vše se pokusím v této práci ukázat.

Tuto bakalářskou práci jsem rozložila do několika stěžejních částí. V úvodních kapitolách bych ráda zhodnotila literaturu, která se vztahuje k tomuto tématu. Dále jsem se rozepsala o dějinách bádání vztahujícím se k tématu cisterciáckých náhrobníků. Poté následuje drobná kapitola, která nám osvětluje terminologii, která je v případě

---

<sup>1</sup> Milan Hlinomaz – Vlastimil Kolda, *Náhrobní kameny vyšebrodských opatů, Jihočeský sborník historický 59/1*, České Budějovice 1990, s. 44.



sepulkrálních památek využívána. Následuje kapitola zabývající se sepulkrálními památkami jako historickým pramenem. Po kapitole, která popisuje stručné počátky fungování cisterciáckého řádu, rozepisují dějiny vyšebrodského kláštera. Jako nutnou součást této práce, abychom byli lépe seznámeni s prostředím, pokládám kapitolu o samotném klášteře, ve kterém žili opati společně s jejich bratry. Před samotným jádrem práce, kterým jsou opatské náhrobníky, rozepisují metodiku, jíž jsem při práci s náhrobníky využila. Nedílnou součástí bakalářské práce je obrazová příloha. Obrazová příloha se stává z fotografií autorky bakalářské práce. Vyobrazení či fotografie níže rozebíraných náhrobníků jsou v literatuře téměř nedostupné, proto je na ně kladen velký důraz.

## 2 Zhodnocení literatury

Tématu vyšebrodských náhrobníků se odborná literatura příliš podrobně nevěnuje. Pro prvotní výzkum, jaké památky se nacházejí v areálu vyšebrodského kláštera, je vhodné použít souhrnné publikace, jakými jsou *Encyklopedie českých klášterů*<sup>2</sup> a *Umělecké památky Čech*<sup>3</sup>. I přes stručnost jednotlivých popisů památek jsou vyšebrodské náhrobníky zmíněny v obou výše uvedených knihách, což svědčí o důležitosti a významnosti těchto objektů.

Další knihy, které nám mimo stručného přehledu nabídnou důkladnější pohled na objekty vyšebrodského kláštera, jsou publikace Jiřího Roháčka, který se společně s Janem Chlípem věnují epigrafice a sepulkrálním skulpturám již několik let. Pod záštitou Akademie Věd ČR vychází od roku 2005 každoročně sborník, který obsahuje témata týkající sepulkrálních památek napříč celou republikou. Tento projekt se nazývá *Epigraphica & Sepulcralia*. Jiří Roháček je také zároveň autorem metodické manuálu pro Národní památkový ústav s názvem *Epigrafika v památkové péči*. Nejedná se o rozsáhlé dílo, ale jeho důležitost je pro tuto práci zásadní, protože tato příručka byla využita pro rozbor souboru opatských náhrobníků.

Některé z náhrobníků jsou podrobně popsány v díle *Sepulkrální skulptura jagellonského období v Čechách*<sup>4</sup>, na kterém spolupracoval Jan Chlíp a Jiří Roháček. Tato kniha mapuje šlechtické i církevní náhrobky tohoto období. Zbylých šest náhrobníků, jimiž se zabývá tato práce, zde zaznamenáno není, jelikož jejich datace nespadá do období jagellonského, které je v knize Chlípce a Roháčka popsáno.

Podrobným popisem opatských náhrobníků se zabýval také Milan Hlinomaz, který své poznatky publikoval v Jihočeském sborníku historickém.<sup>5</sup> Stává se tak jedním

---

<sup>2</sup> Pavel Vlček – Petr Sommer – Dušan Foltýn, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1998.

<sup>3</sup> Emanuel Poche, *Umělecké památky Čech, T/Ž svazek čtvrtý*, Praha 1982.

<sup>4</sup> Jan Chlíp – Jiří Roháček, *Sepulkrální skulptura jagellonského období v Čechách: figura a písmo, Epigraphica & Sepulcralia – Monographica I*, Praha 2011.

<sup>5</sup> Milan Hlinomaz – Vlastimil Kolda, *Náhrobní kameny řeholníků a světských osob ve vyšebrodském klášteře, Jihočeský sborník historický 60/61*, České Budějovice 1991/1992, s. 35-49. Více o autorovi: Milan Hlinomaz působil jako knihovník a archivář v knihovně premonstrátského kláštera na Strahově. Externě také působil v knihovně cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě. Zde byl odborným garantem při převzetí a uložení restituovaného klášterního archivního fondu ze Státního oblastního archivu Třeboň. Do roku 2009 působil v premonstrátském klášteře Teplá, kde měl na starosti katalogizaci fondů a také

z nejdůležitějších autorů, které využívám pro tuto práci. O pohřebních rituálech máme informace ze souborné práce, kde Hedvika Kuchařová společně s Janem Zdichyncem porovnává pohřební rituály mezi cisterciáky a premonstráty.<sup>6</sup>

Pro kapitoly dokreslující celkový obraz doby a sepulkrální kultury byly využity i práce, ve kterých vyšebrodské náhrobníky nebyly přímo zmíněny. Velmi důležitými shledávám práce Pavla Krále, ať už se jedná o jeho knihu *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*<sup>7</sup> nebo jeho ostatní knihy, na nichž se podílel jako spoluautor.<sup>8</sup> Tyto knihy jsou důležité proto, abychom se na téma podívali ze širšího úhlu. Pomohou nám ukázat, v jakém prostředí byly náhrobky budovány. Také nám mohou ukázat, v jakých situacích a okolnostech náhrobky vznikaly.

První, kdo se dějinami cisterciáckého řádu a řádem jako takovým zabýval, byli sami cisterciáci. Jejich kroniky, oslavné spisy či jiné záznamy byly stěžejním pramenem při bádání.<sup>9</sup> Historiografická tvorba kvetla především v klášteře v Plasech a Sedlci. Ve Vyšším Brodě sepsal první kroniku M. Fiala a to *Brevis descriptio Foundationis altovadensis cum catalogo abbatum*. Dalším autorem, který sepsal dějiny vyšebrodského klášteře, byl opat Jiří Wendschuh. Tato kniha byla pojmenována *Acta Altovandesia*.<sup>10</sup>

Téma historie Vyššího Brodu bylo nesčetněkrát zpracovááno. Historici se většinou zabývaly počátky vzniku klášteře a vlivem šlechticů jakožto mecenášů klášteře. Důležité jsou práce Anny Kubíkové, krumlovské historičky a archivářky, která pracuje v Státním oblastním archivu Třeboň v pobočce Český Krumlov. Zde bych jen pro ukázkou zmínila knihu *Petr I. a jeho synové*.<sup>11</sup> Anna Kubíková se zabývá českokrumlovskou historií a historií rodu Rožmberků, s čímž Vyšší Brod souvisí. Zejména proto, že Rožmberkové byli ve vyšebrodském klášteře pohřbíváni.<sup>12</sup>

---

vydání soupisu tepelských rukopisů, viz <http://www.databazeknih.cz/zivotopis/milan-hlinomaz-39380> – 13. 4. 2015.

<sup>6</sup> Dana Dvořáčková-Malá – Petr Charvát – Bohumír Němec, *Za zdi klášteře. Cisterciáci v českých dějinách*, České Budějovice, s. 19.

<sup>7</sup> Pavel Král, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004.

<sup>8</sup> Pavel Král – Václav Bůžek, *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.

<sup>9</sup> Viz Dana Dvořáčková-Malá – Petr Charvát – Bohumír Němec (pozn. 6), s. 7.

<sup>10</sup> Ibidem, s. 8.

<sup>11</sup> Anna Kubíková, *Petr I. a jeho synové*, České Budějovice 2011.

<sup>12</sup> Václav Bůžek – Pavel Král – Ondřej Jakubec, *Jan Zrinský ze Serynu: životní příběh synovce posledních Rožmberků*, Praha 2011.

Další autor, který zmapoval celý rožmberský rod, je Jaroslav Pánek. Výběr jeho publikační činnosti je opravdu bohatý, zde bych jen pro ukázkou uvedla knihu *Poslední Rožmberkové*<sup>13</sup>. Pro mé téma je tato práce významná také proto, že se velmi často zmiňuje o jednotlivých představených kláštera Vyšší Brod.

K dovršení celkového pohledu na problematiku opatských náhrobníků nám poslouží přehledové publikace týkající se církevních řádů a kongregací.<sup>14</sup> A také ty, které se týkají pouze dějin cisterciáckého řádu v Čechách.<sup>15</sup>

Za velmi důležitou považuji knihu, která byla vydána k příležitosti 750. výročí založení tohoto kláštera. Knihu *Dějiny kláštera Vyšší Brod v Čechách* sepsal katolický kněz Dominik Kaindl.<sup>16</sup> Tato kniha pojednává o dějinách kláštera po celou dobu existence a představuje nám je v medailonech jednotlivých opatů. Věnuje se i obdobím jakými jsou doba husitství, obnovy klášterů v raném novověku a jejich následný rozkvět v 18. století. Práce Dominika Kaindla<sup>17</sup> je jediná monografie, která byla klášteru Vyšší Brod věnována. Do této doby se odborný výzkum soustředil především na stavební dějiny, dále pak na sepsání a traktování knihovního fondu klášterní bibliotéky.<sup>18</sup>

V roce 1994 Kateřina Charvátová sepsala dodnes jedinou práci, která pojednává o všech českých a moravských cisterciáckých kláštorech. Tato práce byla sepsána k příležitosti 850. výročí založení kláštera v Plasech<sup>19</sup>. Autorsky se na této knize podíleli: Kateřina Charvátová, Dobroslav Líbal, který se věnoval zejména architektuře, Miloslav Pojsl, který popsal hlavně moravské kláštery a také Klára Benešová.<sup>20</sup>

V roce 2000 vyšla kniha k příležitosti 900 let cisterciáckého řádu. Tato kniha oslavuje cisterciácký řád a mimo jiné je zde také podrobně rozepsán kulturní význam vyšebrodského kláštera.<sup>21</sup>

---

<sup>13</sup> Jaroslav Pánek, *Poslední Rožmberkové: Velmoži české renesance*, Praha 1989.

<sup>14</sup> Luděk Jirásko, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, Praha 1991.

<sup>15</sup> Bernard S. Koruna, *Cisterciáci: k 850 jubileu trvání cisterciáckého řádu a k 805. výročí uvedení do českých zemí*, České Budějovice 1948.

<sup>16</sup> Dominik Kaindl, *Dějiny kláštera Vyšší Brod*, Libice nad Cidlinou 2008.

<sup>17</sup> Církevní historik.

<sup>18</sup> Co do velikosti i vzácnosti se řadí za premonstrátské knihovny na Strahově a v Teplé – viz Milan Hlinomaz, Úvod, in: Dominik Kaindl, *Dějiny kláštera Vyšší Brod*, Libice nad Cidlinou 2008, s. 7.

<sup>19</sup> Kateřina Charvátová, *Řád cisterciáků v českých zemích. Sborník vydaný k 850. výročí založení kláštera v Plasech*, Praha 1994.

<sup>20</sup> Viz Dana Dvořáčková-Malá – Petr Charvát – Bohumír Němec (pozn. 25), s. 12.

<sup>21</sup> Milan Hlinomaz, Ke kulturně historickému významu Cisterciáckého opatství ve Vyšším Brodě (Několik tezí k možnostem interdisciplinárního výzkumu monastické lokality), in: Kateřina Charvátová (ed.), *900 let cisterciáckého řádu*, Praha 2000, s. 169-178.

Přesto, že je téma vyšebrodského kláštera zpracováno velmi důkladně, opatským náhrobníkům takový prostor nebyl věnován, a proto zde spatřuji možnost obsáhlejšího bádání. Mimo prameny písemné máme k dispozici i jiné zdroje, ať už náhrobníky samotné, nebo výsledky archeologických výzkumů a stavebně-historických průzkumů. Díky nimž můžeme zrekonstruovat dobové podoby klášterů v proměně času. Archeologickým bádáním jsme schopni také zjistit proměnu krajiny, postupný vývoj osidlování a mnoho dalších důležitých informací, které mohou pomoci při mapování vývoje jednotlivých míst.<sup>22</sup>

---

<sup>22</sup> Kateřina Charvátová, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142 – 1420. I. fundace 12. století*, Praha 2013, s. 117.

### 3 Terminologie

Náhrobek je latinsky označován *sepulcrum*. Z toho tedy sepulkrální památka, náhrobní památka. *Sepulralia* je latinské označení pro náhrobní součásti.

Místa odpočinku zemřelých jsou velmi důležitými prameny již od počátku pravěku. Z počátku byly hroby symbolicky označovány kameny, později i jinou doprovodnou výzdobou. Důležitost označení hrobu započala být důležitá až v dobách středověku, toto označení nám sloužilo jako upamatování na osobu zemřelou. V dobách středověku a raného novověku nám sepulkrální objekt přináší informace o rodu, osobě, případně i profesi. Šlechtici byli zpravidla pohřbíváni na rodových pohřebištích. V případě Rožmberků se jednalo o pohřbívání v klášteře Vyšší Brod. Nákladnost a způsob vyhotovení náhrobku nebo hrobky závisela na sociálním, hmotném, ale i konfesijním postavení šlechtice či šlechtického rodu. Nejčastějšími dochovanými náhrobky jsou tradiční šlechtické náhrobky s erbovní výzdobou. Ta představuje způsob symbolické identifikace. Nabízí se možná návaznost na utrakvistický způsob pohřbívání, který odmítal figurální motivy.<sup>23</sup>

Ve středověku a raném novověku se nejčastěji k označení hrobu používaly kamenné desky. A to ať se pohřbívalo buď uvnitř kostelů, nebo klášterních prostor, hřbitovech nebo v okolí sakrálních prostor.<sup>24</sup> Ovšem většina kamenných desek pod sebou neskrývá kostrový hrob, volíme tedy pro tyto desky označení termínem náhrobník. A to bez ohledu na jeho umělecké provedení. Většina sepulkrálních památek, jak nám jsou dnes známy, jsou sekundárně uloženy a nejčastěji se nachází ve vertikální poloze.<sup>25</sup>

Další termín, s kterým se velmi často setkáváme, je epitaf, někdy také kenotaf. Jedná se o pohřební nápis, pohřební řeč, zvláštní formu slavnostní řeči nad zemřelým. V epitafech často šlechtici realizovali své představy, co by o nich mělo být zaznamenáno. Druhý výraz – kenotaf označuje symbolický hrob. Většinou se kenotaf

---

<sup>23</sup> Viz Pavel Král (pozn. 7), s. 242.

<sup>24</sup> Miloslav Pojsl, *Sepulkrální památky na Moravě a ve Slezsku do roku 1420*, Olomouc 2006, s. 47.

<sup>25</sup> *Ibidem*, s. 47.

budoval zemřelým, jež nebylo možné pohřbít. Za kenotaf jsou také považovány čestné památníky vybudované významným osobnostem.<sup>26</sup>

V českém prostředí je obecně nejužívanějším termínem náhrobek. Tímto pojmem můžeme označit každý objekt, který přímo označuje hrob nebo hrobku. Často se také stává, že je tímto pojmem také označován náhrobník.<sup>27</sup> Součástí náhrobků či náhrobníků je nápis, který se stává předmětem zájmu epigrafiky. Tento nápis je vyhotoven na povrchu náhrobníku nebo v jeho materiálu.<sup>28</sup> Nápisů můžeme také dále kategorizovat a to podle několika kritérií. Náhrobníky dělíme podle způsobu jejich zhotovení, materiálového hlediska, primárního umístění a podle obsahu.<sup>29</sup>

Během zkoumání náhrobníků, jež jsou předmětem této práce, bylo zjištěno, že se na nich nachází dva druhy písma – gotická majuskula a gotická minuskula. Gotická majuskula, je vepsatelná do dvoulinkové osnovy.<sup>30</sup> Ve středoevropském prostředí je to nejpravidelnější typ písma, se kterým se setkáváme.<sup>31</sup> Na konci 14. století bylo toto písmo postupně vytlačováno gotickou minuskulou. Gotická minuskula byla do epigrafického prostředí přijata z knižního prostředí. Základním znakem tohoto písma je lámání tahů, jak oválných tak přímých.<sup>32</sup>

---

<sup>26</sup> Viz Miloslav Pojsl, *Sepulkrální památky na Moravě* (pozn. 24), s. 48.

<sup>27</sup> *Ibidem*, s. 48.

<sup>28</sup> Jiří Roháček, *Epigrafika v památkové péči*, Praha 2007, s. 10.

<sup>29</sup> *Ibidem*, s. 11.

<sup>30</sup> *Ibidem*, s. 31.

<sup>31</sup> *Ibidem*, s. 34.

<sup>32</sup> *Ibidem*, s. 36.

#### 4 Sepulkrální památky jako historický pramen

O hodnotě sepulkrálních památek byla přesvědčena již humanistická historiografie. Tyto památky nám vedle obecných historických a historiografických faktů poskytují také informace pro obory, kterými jsou např. dějiny umění, epigrafika, heraldika, genealogie a např. chronologie.<sup>33</sup> Texty na náhrobcích mohou také sloužit jako informace o vývoji jazyků. V českém prostředí to jsou jazyky jako latina, němčina a čeština.

Vypovídající hodnotu náhrobků i jejich textů rozpoznal již v 16. století Bartoloměj Paprocký z Hlohov. Je považován za prvního dějepisce, který při svém bádání pro své nejnámější dílo *Zrcadlo slavného markrabství moravského*<sup>34</sup>, soustavně využíval náhrobní kameny jako historický pramen. Paprocký citacemi z náhrobků dokládá starobylost šlechtických rodů. Ačkoliv jeho spolehlivost jeho interpretací byla několikrát zpochybněna, stále není důvod zpochybňovat věrohodnost údajů epigrafických.<sup>35</sup> I přesto, že jeho zmínky o náhrobcích jsou spíše nahodilého charakteru, má jeho dílo nesporný význam. Hlavně z toho důvodu, že čtyři pětiny z náhrobků, které jsou v jeho *Zrcadle* uvedeny, v následujících staletích zanikly.<sup>36</sup>

Období 15. století a první čtvrtiny 16. století nebylo pro rozvoj portrétní náhrobní skulptury příznivé a to zejména kvůli utrakvismu. Důležitý vliv měla sepulkrální architektura v 15. a 16. století na běžný život. Toho si můžeme povšimnout díky utrakvistické kritice příliš honosných náhrobků, které podle nich symbolizovaly pýchu. Tuto kontinuitu boje proti okázalosti a přepychu katolické šlechty a kléru spatřujeme již u kazatelů, počínaje Matějem z Janova, přes Jana Husa, Jakoubka ze Stříbra, Jana Rokycanu až k Václavu Korandovi. Jejich hlavní oporou bylo dílo sv. Augustina *De Civitate Dei*.<sup>37</sup>

---

<sup>33</sup> Viz Miloslav Pojsl, *Sepulkrální památky na Moravě* (pozn. 24), s. 49.

<sup>34</sup> Tiskem vyšlo v roce 1593.

<sup>35</sup> Viz Miloslav Pojsl, *Sepulkrální památky na Moravě* (pozn. 24), s. 49.

<sup>36</sup> *Ibidem*, s. 49.

<sup>37</sup> Viz Jan Chlábek – Jiří Roháček (pozn. 4), s. 9.



#### 4.1 Umírání ve středověku a raném novověku

Jelikož se z té doby dochovala jen část vytvořených sepulkrálních památek, naše představy jsou do jisté míry zkreslené.<sup>38</sup> I přesto ale vidíme, že náhrobní kultura je pro lid raného novověku nesmírně důležitá. Je to dáno představami o smrti, které pramení z toho, že pozemský život je pouze jen jedna část života lidského a spíš předchází životu po životě. Základním atributem této doby je strach a nejistota z nastávající smrti. Všichni si uvědomovali, že jsou smrtelní. Šlechtici si svou budoucí smrt a smrt jako takovou neustále připomínali a zároveň byla součástí jejich každodenního života. Připomínali si ji ve výzdobě. Častým zobrazením je alegorie lidských věků, která byla rozdělena do deseti etap,<sup>39</sup> kde je znázorněna pomíjivost lidského života. Pomíjivost člověka je také vyobrazena v tzv. tancích smrti (obr. 1). Jsou zde vyobrazeni zástupci jednotlivých vrstev, jak obcují se smrtí. Smrt je v těchto případech zpodobněna jako kostlivec. Smrt byla také obsahem běžné korespondence a životních hesel.<sup>40</sup> Tyto zprávy máme ve většině případů z šlechtického prostředí, kde nacházíme mnoho dokladů o těchto posmrtných úvahách.

Lidé se snažili dosáhnout toho, co označujeme jako *dobrá smrt*.<sup>41</sup> Ta nastává v případech, kdy je člověk smířen se svým odchodem, obklopen svými blízkými.<sup>42</sup> Dosáhnutí *dobré smrti* dopomohl i ctnostný život, sepsání závěti, účast na církevních shromážděních, především účast na pohřbech, což znamenalo úctu zemřelých a víru v zmrtvýchvstání.

#### 4.2 Písemné prameny k sepulkráliím

Určitou představu nám mohou poskytnout i písemnosti jezuitských historiků, kterými byli Bohuslav Balbín a Jiří Crugerius. Ty nám ukazují, že i přes vliv reformace a poté protireformace, se nám do 17. století zachovalo velké množství gotických náhrobků, které byly zničeny až v pozdějších letech. Bohuslav Balbín je jeden z prvních, kdo přinesl přehled a systematické rozdělení pohřebišť.<sup>43</sup> Popisuje místa pohřbení králů, šlechtická pohřebišť. Zabývá se materiálem, z kterého jsou náhrobky vyhotoveny a jejich uložením. Často zaznamenává a popisuje umělecké zpracování a

<sup>38</sup> Viz Jan Chlíbaec – Jiří Roháček (pozn. 4), s. 10.

<sup>39</sup> Autorem byl Tobiaš Mouřenín – viz Václav Bůžek – Josef Hrdlička – Pavel Král et al., *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha – Litomyšl 2002, s. 352.

<sup>40</sup> *Memento mori!* – Pamatuj na smrt! – životní heslo Petra Voka.

<sup>41</sup> *Ars moriendi* – příručky o umění dobré smrti.

<sup>42</sup> Viz Pavel Král, (pozn. 7), s. 43 – 69.

<sup>43</sup> Viz Jan Chlíbaec – Jiří Roháček (pozn. 4), s. 11.

možný ideologický význam. V jeho *Miscellaneích*<sup>44</sup> najdeme také rozdělení náhrobků podle tvarů a jako první zavádí přesnou terminologii.<sup>45</sup>

Pro bádání Balbín využívá také písemné prameny, připojuje bibliografii, která pojednává o pohřbené osobě, čímž se potvrzuje věrohodnost jeho bádání. Náhrobní památky tedy zkoumá z několika aspektů. Pokud jde o jeho systematicčnost a pečlivost, zůstává na dlouhou dobu osamocen.<sup>46</sup>

Dobový zájem o sepulkrální kulturu nám dokládají také dva cestopisné prameny. Jedním z nich je dílo Václava Šaška z Bírčkova,<sup>47</sup> který byl členem poselstva Jiřího z Poděbrad. Sepsal své zážitky z diplomatických cest z šedesátých a sedmdesátých let 15. století. Ve svém deníku popisuje mnoho výtvarných děl zejména ze západní a jižní Evropy. Velmi se věnuje dílům architektonickým, méně už malbám a sochám. Právě v sochařství projevuje největší zájem o náhrobky.<sup>48</sup>

Dalším cestopisem, který nám potvrzuje zájem o pohřební památky, je spis Jana Hasištejnského z Lobkovic. Jan Hasištejnský absolvoval svou kavalírskou cestu<sup>49</sup> do Svaté země. Cestuje přes Benátky, kde popisuje františkánské náhrobky v klášterním kostele Santa Maria Gloriosa dei Frari.<sup>50</sup>

Ačkoliv dojmy obou cestovatelů byly velmi silné, nemáme žádné dobové výtvarné doklady vlivu anglického, francouzského, italského nebo španělského prostředí na sepulkrální kulturu v českých zemích.<sup>51</sup>

---

<sup>44</sup> *Miscellanea historica regni Bohemiae*, jedná se o dílo, jehož obsahem byla učenost českých zemí.

<sup>45</sup> *Ibidem*, s. 11.

<sup>46</sup> Viz Jan Chlíbaec – Jiří Roháček (pozn. 4), s. 12.

<sup>47</sup> Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa 1465 – 1467.

<sup>48</sup> Viz Jan Chlíbaec – Jiří Roháček (pozn. 4), s. 12.

<sup>49</sup> Kavalírské cesty absolvovali mladí šlechtici, aby nabyli životních zkušeností. Jezdí se ve skupinách, do center vzdělanosti – Itálie, Anglie, Nizozemí, atd. Záleží také na náboženské příslušnosti šlechty.

<sup>50</sup> Viz Jan Chlíbaec – Jiří Roháček (pozn. 4), s. 13.

<sup>51</sup> *Ibidem*, s. 13.

## 5 Historie cisterciáckého řádu

Abychom byli schopni pochopit kulturu a jednání cisterciáckého řádu, je nutné se zabývat jejich počátky v Evropě a v Čechách. Významná je také charakteristika jednání a angažování se cisterciáků v diplomacii, hospodářství apod.

### 5.1 Těžké začátky cisterciáckého hnutí

„*Ego Ordinem istum ad finem saeculi protegam atque defendam – Řád tento do skonání věků uchráním a obhájím.*“ Tato slova jsou vkládána do úst Panně Marie, která cisterciákům pomůže překonávat sebetvrđší zkoušky a nástrahy běžného života.<sup>52</sup>

Cisterciácké hnutí vzniklo jako hnutí odporu, který byl namířen proti zpohodlnělému a úpadkovému programu benediktinské řehole.<sup>53</sup> 21. března 1098, příznačně na svátek sv. Benedikta, založili mniši z kláštera v Molesme v čele s opatem sv. Robertem cisterciácký řád.<sup>54</sup> Z počátku se lokalita opatství nazývala pouze *claustrum novum*, tedy nový klášter. Až později se pro opatství ujalo jméno Cistercium.<sup>55</sup> Latinský název kláštera, který byl pojmenován podle kraje Cistercium<sup>56</sup> nacházejícím se v Burgundsku, dal pojmenování nově vzniklému řádu. V roce 1113 byla založena první odnož v La Ferté, poté v Pontigny a v roce 1115 v Morimondu a Clairvaux.<sup>57</sup>

Znakem cisterciáků je modrý štít posetý zlatými francouzskými liliemi, pětkrát modro-zlatě kosmo dělený štítek s červeným lemem. Jejich heslem je: *Cistercium Mater nostra*. Jsou oděni do bílého hábitu s černým škapulířem a s černým cingulem, bílý chórový plášť, u opatů černá mozeta. Kolárek má zašpičatělý tvar a je opatřen třemi černými knoflíčky.<sup>58</sup>

Cisterciáci zúrodňovali pustý a neúrodný kraj. Jejich neúnavná vytrvalost a pracovitost sklízela své ovoce. Mniši z Molesme v čele s opatem Robertem se po

<sup>52</sup> Viz Bernard S. Koruna (pozn. 15), s. 67.

<sup>53</sup> Ibidem, s. 7.

<sup>54</sup> Viz Luděk Jirásko (pozn. 14), s. 46.

<sup>55</sup> Viz Kateřina Charvátová, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142 – 1420* (pozn. 22), s. 15.

<sup>56</sup> Francouzsky také Cîteaux.

<sup>57</sup> Viz Kateřina Charvátová, *Řád cisterciáků v českých zemích* (pozn. 19), s. 8.

<sup>58</sup> Viz Luděk Jirásko (pozn. 14), s. 47.

jednoročním pobytu v Cisterciu vrátili zpět. Alberik převzal Robertův úřad a stal se tak prvním opatem Cistercia. Roku 1100 se Cisterciáci dostali po papežovu ochranu.<sup>59</sup> Své kláštery cisterciáci zakládali v odlehlých údolích v bezprostřední blízkosti vodního toku. Voda pro cisterciáky představovala základní živel. Sami cisterciáci stavěli důmyslné vodní systémy.<sup>60</sup> V dalších letech řád strádal. Řeholníci postupně vymírali a neměl je kdo nahradit. Navíc ztrácel podporu jak duchovenstva, tak i laických věřících.<sup>61</sup>

## 5.2 Nastává obrat

V roce 1112 nastal obrat. Do kláštera vstoupil Bernard společně se svými bratry, celkem přišlo na třicet osob.<sup>62</sup>

### 5.2.1 Sv. Bernard z Clairvaux

Sv. Bernard z Clairvaux byl čelní představitel tohoto hnutí. Za jeho života dosáhl řád největšího rozmachu. K ideálům řádu se hlásilo mnoho králů a vévodů. Díky tomu měli cisterciáci zajištěný vliv na tehdejší společnost.<sup>63</sup> Bernard byl již od dětství silně ovlivněn svou matkou, která v něm vzbudila silné náboženské citění. Díky přirozené autoritě, výtečným organizačním schopnostem s živou inspirující zbožností byl doveden až k vůdčímu postavení. Byl autorem traktátů a polemických děl.<sup>64</sup> S jeho jménem je spojeno vyřešení papežského schizmatu a všeobecné uznání papeže Inocence II.<sup>65</sup> S Bernardovým jménem je také spojena II. křížová výprava, k jejíž propagaci neváhal cestovat po celé Evropě. Bernard z Clairvaux by se dal charakterizovat jako muž, který se snažil reformovat celou církev.<sup>66</sup>

### 5.2.2 Mohutný rozkvět

V roce 1113 byla založena první odnož v La Ferté, v roce 1114 v Pontigny, v roce 1115 v Morimundu a Clairvaux, to vše vzniklo díky iniciaci opata sv. Bernarda.<sup>67</sup>

---

<sup>59</sup> Viz Bernard S. Koruna (pozn. 15), s. 9.

<sup>60</sup> Kateřina Charvátová, Cisterciácké kláštery v krajině, in: Kateřina Charvátová, *Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku. Sborník vydaný k 850. výročí založení kláštera v Plasech*, Praha 1994, s. 19.

<sup>61</sup> Viz Bernard S. Koruna (pozn. 15), s. 9.

<sup>62</sup> Ibidem, s. 10.

<sup>63</sup> Kateřina Charvátová, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142 – 1420* (pozn. 36), s. 20.

<sup>64</sup> Ibidem, s. 20.

<sup>65</sup> Papežem byl mezi léty 1130 – 1143.

<sup>66</sup> Miloslav Pojsl, Bernard z Clairvaux, in: Kateřina Charvátová, *Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku. Sborník vydaný k 850. výročí založení kláštera v Plasech*, Praha 1994, s. 14.

<sup>67</sup> Viz Bernard S. Koruna (pozn. 12), s. 10.

Konvent v Cisterciiu se stal mateřským domovem všech ostatních klášterů, sídlil zde také generální opat a konaly se zde generální kapituly, kde byli přítomni opati ze všech klášterů cisterciáckého řádu.<sup>68</sup> Brzy po založení ve Francii, ale i v oblastí počínající Španělskem, Itálií až do Irska, Anglie, Norska nebo Uher. Tomuto šíření velmi napomáhalo jméno sv. Bernarda a pečlivé zachovávání řehole a cisterciácké zemědělské pokroky. V době smrti sv. Bernarda již stálo na 343 cisterciáckých klášterů. O sto let později byl jejich počet ještě zdvojnásoben.<sup>69</sup>

### 5.2.3 Vzestup a pád

Na vrcholu byl tento řád ve 12. a 13. století. Cisterciácké hnutí začalo upadat na počátku 16. století a to především zásluhou šlechty, kvůli níž lidé ztráceli svou víru v katolickou církev.<sup>70</sup> Po úpadkových staletích, která byla dána náboženskými rozpory a také třicetiletou válkou, zasáhla kláštery další rána. Mnoho cisterciáckých klášterů padlo za obět' zrušujícímu dekretu, který vydal Josef II., a také revolučním hnutím v celé Evropě.<sup>71</sup>

V českých zemích oslabenost cisterciáckého řádu započala za husitských bouří. Byly postihnuty všechny české kláštery až na Vyšší Brod. Mnoho řeholníků bylo zavražděno. Právě po těchto událostech následovala hospodářská, ale i vnitřní oslabenost.<sup>72</sup> Období úpadku cisterciáckého řádu pokračuje i do 17. a 18. století, které se snaží uniformovat, formalizovat a racionalizovat samotné církevní řády, a tedy i řád cisterciácký, hlavně se je snaží reformovat, což je následek Tridentského koncilu.<sup>73</sup>

## 5.3 Cisterciácké hnutí v Čechách

První cisterciácké opatství v Čechách bylo založeno v Sedlci u Kutné Hory Miroslavem z Wartenberka roku 1143. Tento klášter obývali mnichové z klášteru ve Waldsasu. Roku 1144 byl založen klášter v Plasech, 1145 klášter v Pomuku nad Zelenou Horou, 1157 Svaté Pole u Hradce Králové. Na počátku 13. století vzniká Osek.

---

<sup>68</sup> Viz Luděk Jirásko (pozn. 14), s. 46.

<sup>69</sup> Viz Bernard S. Koruna (pozn. 15), s. 10.

<sup>70</sup> Viz Bernard S. Koruna (pozn. 15), s. 11.

<sup>71</sup> Ibidem, s. 12.

<sup>72</sup> Ibidem, s. 62.

<sup>73</sup> Jan Zdichynec – Hedvika Kuchařová, Poznámky k pohřebním rituálům u cisterciáků v raném novověku ve srovnání s rituály premonstrátského řádu, *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku, Folia Historica Bohemica Supplementum I*, Praha 2007, s. 210.

Ve druhé polovině 13. století jsou založeny také dva cisterciácké kláštery v jižních Čechách – Svatá Trnová Koruna<sup>74</sup> a Vyšší Brod. O založení Vyššího Brodu se zasloužil rod Rožmberků roku 1259.<sup>75</sup> Při uvedení cisterciáckého řádu do Čech připadala velká úloha olomouckému biskupu Jindřichu Zdíkovi. Ten měl v církevních kruzích mnoho kontaktů, mezi nimiž figurovali také čelní představitelé cisterciáckého řádu.<sup>76</sup>

### 5.3.1 Uplatnění cisterciáků

Jelikož cisterciáci vedli strohý, asketický život, jejich řádová organizace byla pevná. Byli provázáni s jednotlivými kláštery i s ostatními řádovými středisky. Toto vše je předurčovalo k angažování se v mezinárodním styku. Panovníci i šlechtické rody je využívali ve velké míře. Cisterciáci byli vyvažujícím subjektem, který uváděl do rovnováhy poměry vnitropolitické. Opatové byli oblíbenými rádci králů v dobách rozkvětu a to především za vlády Václava II. a za Lucemburků.<sup>77</sup>

Dalším odvětvím, ve kterém cisterciáci vynikali, bylo stavitelství. V počátcích formování řádu se architektura zpodobňovala v duchovním poselství sv. Bernarda. Ani on ovšem ve svých spisech nepopsal, jak by měla řádová architektura vypadat. Odsuzoval zbytečnou nádheru kostelů, která byla zřizována na úkor chudých. Také nepromíjel luxus v kláštorech, který jen odváděl pozornost mnichů od modliteb.<sup>78</sup> Přestože se snažili podřídit zásadám účelnosti, chudoby, prostoty a pokory a první příbytky v Cisterciu byly nejprostší dřevěné stavení,<sup>79</sup> jsou jejich stavby velkolepé a umělecky dokonalé. V dobách rozkvětu stavěli chrámy v burgundské gotice.<sup>80</sup>

České i moravské kláštery měly bezprostřední filiační vztahy s německými kláštery a kláštery v Rakousku.<sup>81</sup> V hospodářském odvětví hrála velkou roli početná základna cisterciáckého řádu. Mniši byli schopni sami obdělávat své pozemky. Jelikož měli cisterciáci odbornou znalost v hospodářství, přispívali tak velmi k zemědělskému

---

<sup>74</sup> Později pojmenovaná jako Zlatá Koruna.

<sup>75</sup> Viz Bernard S. Koruna (pozn. 15), s. 42-43.

<sup>76</sup> Viz Kateřina Charvátová, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142 – 1420* (pozn. 22), s. 94.

<sup>77</sup> Viz Bernard S. Koruna (pozn. 15), s. 44.

<sup>78</sup> Klára Benešová, Cisterciácká architektura, in: Kateřina Charvátová, *Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku. Sborník vydaný k 850. výročí založení kláštera v Plasech*, Praha 1994, s. 26.

<sup>79</sup> *Ibidem*, s. 25.

<sup>80</sup> Někdy nazývána jako cistercko-burgundská gotika.

<sup>81</sup> Dobroslav Líbal, Cisterciácká architektura v českých zemích, in: Kateřina Charvátová, *Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku. Sborník vydaný k 850. výročí založení kláštera v Plasech*, Praha 1994, s. 31.

pokroku. Byli schopni přijít s dokonalejším a efektivnějším nářadím a zajistit tak větší výnosnost půdy.<sup>82</sup>

---

<sup>82</sup> Viz Bernard S. Koruna (pozn. 15), s. 47.

## 6 Dějiny vyšebrodského kláštera

Klášter Vyšší Brod nese označení Hohenfurt, latinské označení *Altovadum*.<sup>83</sup> Označení kláštera jménem Hohenfurt je starší než klášter samotný. Již v době založení kláštera existovalo městečko s farním kostelem, které bylo takto pojmenováno. Hohenfurt znamená „výše položený brod“.<sup>84</sup>

Jako téměř ke každému založení významné církevní instituce, se i zde traduje pověst. Zakladatel kláštera Vok z Rožmberka byl nucen přebrodit rozvodněnou řeku Vltavu na druhý břeh, na tomto břehu stála kaple. Ovšem Vltava byla natolik rozvodněná, že se Vok velmi obával o svůj život. V těchto obavách Vok z Rožmberka přislíbil, že pokud tuto situaci přežije, postaví na místě této kaple klášter.<sup>85</sup> Pověst není podložena historickými prameny, je možné, že inspirací pro toto lidové vyprávění se stala historická událost, kde Vok z Rožmberka prchal přes řeku Inn v bitvě u Mühldorfu 25. srpna 1257. V této bitvě vévoda Ludvík Bavorský porazil krále Přemysla Otakara II.<sup>86</sup>

V roce 1250 zakládá Vok blízký hrad Rožmberk a o devět let později zakládá vyšebrodský klášter.<sup>87</sup> Klášteru daruje rozsáhlý les, který byl také zanesen do zakládací listiny, jež byla vydána při vysvěcení kláštera 1. června 1259.<sup>88</sup> Tato listina byla sepsána pražským biskupem Janem III. a potvrzena králem Přemyslem Otakarem II. na základě Vokových výpovědí.<sup>89</sup>

Je velmi zajímavé, že osoba donátora, tedy Voka z Rožmberka uvedla v závěru listiny kletbu, pokud by úmysly donátora byly zvráceny. Kletba zní takto: „*Proto nebudiž naprosto nižádnému člověku tuto listinu porušiti nebo se proti ní opovážlivě stavěti. Kdož by se odvážil domáhati se něčeho opačného, ať se mu dostane podílu s Dathanem, Abironem a s Jidášem, zrádcem Páně, a s těmi, kteří se osopili na Pána*

---

<sup>83</sup> Viz Dominik Kaindl (pozn. 16), s. 10.

<sup>84</sup> Ibidem, s. 11.

<sup>85</sup> Ibidem, s. 10.

<sup>86</sup> Ibidem, s. 10.

<sup>87</sup> Viz Jaroslav Pánek (pozn. 13), s. 22.

<sup>88</sup> Viz Pavel Vlček – Petr Sommer – Dušan Foltýn (pozn. 2), s. 688.

<sup>89</sup> Alena Ježková, Tichá srdce. Kláštery a jejich lidé, Praha 2013, s. 152.



*Boha, řkouce: „Nechej nás být, my nechceme o tvých ustanoveních vědět“.* Zde je velmi zajímavé, jak se tato hrozba vyplnila v souvislosti s počínáním Hitlera a jeho jednotek.<sup>90</sup>

Další z písemností, které se zmiňují o okolnostech založení kláštera, jejíž pravost není stále potvrzena, říká, že Vok z Rožmberka, český maršálek, chtěl pro spásu svoji duše založit klášter cisterciáckého řádu. Proto se obrátil na opata řádu do Cîteaux s prosbou, aby mohl nově založený klášter osídlit mnichy z kláštera Wilhering u Lince v Horních Rakousích. Jak jsem již psala, o pravosti listiny se pochybuje, ale faktem zůstává, že Vyšší Brod byl osídlen mnichy z kláštera Wilhering.<sup>91</sup> Do kláštera bylo povoláno dvanáct mnichů v čele s prvním vyšebrodským opatem Otem I.<sup>92</sup>

Opatství Vyšší Brod je pro své umístění v lesnatém horském údolí při řece Vltavě typickým obrazem cisterciáckého kláštera. Toto místo je pozoruhodné svou polohou i bohatstvím přírodních krás. V minulosti zde procházela důležitá cesta, která spojovala Čechy s Podunajím. Tento kraj náležel rodu Vítkovců – Pánům z Růže.

Cisterciácký klášter se stal rodovým pohřebištěm rožmberského rodu, který inicioval založení kláštera. Rožmberkové zde byli pohřbíváni již od 13. století.<sup>93</sup> Klášter se stal důležitým duchovním i kulturním střediskem v jižních Čechách. Doba slávy cisterciáků v lucemburských dobách, kdy centrum vzdělanosti a vedoucím místem byla Praha. Ovšem Vyšší Brod byl ku Praze připoután živými kulturními vztahy. Takže toto oslavné období je také obdobím slávy Vyššího Brodu.<sup>94</sup>

V průběhu 13. a 14. století, docházelo k bohatému rozkvětu vyšebrodského kláštera, což zahrnovalo také přilehlé vesnice, které spadaly pod správu kláštera<sup>95</sup>. Ovšem i klášter Vyšší Brod podobně jako klášter Zlatou Korunu postihl pád Přemysla Otakara II. Proto musel pražský biskup v roce 1281 urovnávat spory kvůli zcizenému klášternímu zboží. Potíže této doby pozdržely stavbu budov.<sup>96</sup>

---

<sup>90</sup> Již v roce 1938 byl klášter napaden příslušníky jednotky SA. V roce 1941 byl klášter dokonce zrušen, natřen celý nazeleno a stal se sídlem gestapa. Jednotky SS z kláštera vytvořily depozitář, který sloužil k dočasnému usídlení nakradených cenností, více viz Bernard S. Koruna (pozn. 15), s. 66.

<sup>91</sup> Viz Kateřina Charvátová, Vyšší Brod, in: Kateřina Charvátová, *Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku* (pozn. 60), s. 68.

<sup>92</sup> Viz Pavel Vlček – Petr Sommer – Dušan Foltýn (pozn. 2), s. 689.

<sup>93</sup> Viz Pavel Král (pozn. 7), s. 238.

<sup>94</sup> Viz Bernard S. Koruna (pozn. 15), s. 67.

<sup>95</sup> Viz Dominik Kaindl (pozn. 16), s. 17 – 19.

<sup>96</sup> Viz Pavel Vlček – Petr Sommer – Dušan Foltýn (pozn. 2), s. 688.

K dalšímu stavebnímu rozvoji kláštera dochází až v polovině 14. století, kdy Petr I. z Rožmberka nechal postavit kapli sv. Alžběty<sup>97</sup> a zároveň špitál. K jejich dokončení došlo roku 1371, což nám dokládá datum vysvěcení kaple.<sup>98</sup> Petr I. byl také objednavatelem monumentálního deskového oltáře, jehož hlavní autorem je anonymní vedoucí dílny, který je označován jako Mistr vyšebrodský.<sup>99</sup> K úplnému dostavění konventu dochází až v roce 1385, tedy více než sto let po vysvěcení kláštera.<sup>100</sup>

Přestože počátek 15. století je poznamenán husitskými výboji a většina klášterů je v důsledku jejich konání poškozena, Vyšší Brod jako jediný klášter zůstává nedotčen. Husité vyplenili klášter Zlatá Koruna a k Vyššímu Brodu už nestačili proniknout,<sup>101</sup> protože v roce 1420 poráží Oldřicha II. z Rožmberka, pod jehož správou klášter Vyšší Brod spadal a byl na mě plně závislý. Oldřich II. z Rožmberka byl nucen si vykoupit příměří a díky tomu si klášter uchoval cenné kulturní a umělecké památky z dob středověku. Zejména klášterní knihovny s galerií obrazů a také dvouramenný patriarchální kříž, který je nazýván Závašuv.<sup>102</sup> Kříž je pojmenován podle osoby donátora – Závaše z Falkenštejna,<sup>103</sup> jenž byl pohřben v kapitulní síni.<sup>104</sup>

Husité se v jižních Čechách opět objevili v roce 1422. To už se je Oldřichu II. z Rožmberka podařilo porazit a byli nuceni odtáhnout zpět k Českým Budějovicím.<sup>105</sup> Ovšem finanční situace pro Oldřicha II. nebyla příznivá a v roce 1427 byl nucen Reinprechtovi z Wallsee Vyšší Brod zastavit za 2333 uherských zlatých.<sup>106</sup> Podle listiny, která je datována do roku 1456, došlo k vyrovnání mezi Oldřichem II. z Rožmberka společně s jeho syny Jindřichem, Janem a Joštem a Wolfgangem a Reinpertem z Wallsee.<sup>107</sup>

V důsledku stále trvající finanční krize nedochází k žádným výraznějším stavebním aktivitám.

---

<sup>97</sup> Dnes kaple sv. Josefa.

<sup>98</sup> Viz Emanuel Poche (pozn. 3), s. 311.

<sup>99</sup> Klára Benešová – Petr Chotěbor – Tomáš Durdík et al., *Architektura gotická*, Praha 2001, s. 156.

<sup>100</sup> Viz Pavel Vlček – Petr Sommer – Dušan Foltýn (pozn. 2), s. 690.

<sup>101</sup> Viz Dominik Kaindl (pozn. 16), s. 33.

<sup>102</sup> Viz Bernard S. Koruna (pozn. 15), s. 67.

<sup>103</sup> Jednalo se o šlechtice z rodu Vítkovců. Žil mezi léty 1250 – 1290. Závaš byl otčímem Václava II. Po smrti jeho ženy Kunhuty, Václavovi matky, se Václav II. oženil s Gutou Habsburskou, Závaš ztrácel vliv u dvora. Závaš z Falkenštejna byl obviněn z velezrady a na hradě Hluboká popraven zstrženým prknem. Zdroj: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1vi%C5%A1\\_z\\_Falken%C5%A1tejna](http://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1vi%C5%A1_z_Falken%C5%A1tejna) – 14. 4. 2015.

<sup>104</sup> Viz Pavel Vlček – Petr Sommer – Dušan Foltýn (pozn. 2), s. 690.

<sup>105</sup> Viz Dominik Kaindl (pozn. 16), s. 34.

<sup>106</sup> Anna Kubíková, *Oldřich II. z Rožmberka*, České Budějovice 2004, s. 62.

<sup>107</sup> Ibidem, s. 135.

Na počátku 17. století, kdy se stále více a více churavějící Petr Vok z Rožmberka zdržoval na svém panství Třeboň, navštěvoval jej jeho synovec Jan Zrinský hrabě ze Serynu. Podle závěti, kterou Petr Vok sepsal, odkázal svému synovci Janu Zrinskému panství Rožmberk, Libějovice a dokonce i patronátní právo nad cisterciáckým klášterem ve Vyšším Brodě. To z něj činí, ovšem jen symbolicky, skutečného dědice rodového odkazu pánů červené pětilisté růže,<sup>108</sup> i přesto, že se dědicem panství zbytku rožmberského panství, včetně paláce na Hradčanech stal Jan Jiří ze Švamberka.<sup>109</sup> Významnost tohoto dědického podílu Jana Zrinského spočívá hlavně ve faktu, že vyšebrodský klášterní kostel sloužil již od 13. století jako pohřebiště rodu Rožmberků.<sup>110</sup>

Po smrti Jana Zrinského hraběte ze Serynu se ve 20. letech 17. století klášter dostává pod patronát rodu Eggenberku.<sup>111</sup> Eggenberkové klášter Vyšší Brod dostali darem od následovníků Rudolfa II. jako ocenění za zásluhy na porážce stavovského povstání.<sup>112</sup> V tomto bouřlivém nastávajícím období třicetileté války se klášter stával častým místem k přenocování pro armádu a nutné byly také nucené odvody. K dalšímu významnějšímu rozvoji dochází v průběhu 18. století pod vedením opata Quirina Mickla. Přestože vyšebrodský klášter byl ušetřen zrušení josefinskými reformami, rozhodně by se nedalo říct, že toto období bylo obdobím hojnosti. Klášter přišel o část svých polností a mniši se museli zapojit do duchovní správy a školství.<sup>113</sup>

---

<sup>108</sup> Viz Václav Bůžek – Pavel Král – Ondřej Jakubec (pozn. 12), s. 174.

<sup>109</sup> Ibidem, s. 154.

<sup>110</sup> Viz Pavel Král (pozn. 7), s. 221.

<sup>111</sup> Viz Václav Bůžek – Pavel Král – Ondřej Jakubec (pozn. 12), s. 178.

<sup>112</sup> Na počátku 17. století uzavřel Petr Vok s Rudolfem II. smlouvu o vzájemném dědění. Tato smlouva sloužila k upevnění vlivu dynastie.

<sup>113</sup> Viz Alena Ježková (pozn. 89), s. 153.

## 7 Metodika využitá pro vyšebrodské náhrobníky

Jedna ze skupin, která pro svůj výzkum nejvíce využívá spolupráce s uměleckohistorickou a epigrafickou stránkou, jsou sepulkrální památky. Jedná se o jednu z nejdůležitějších skupin nositelů nápisů.<sup>114</sup> Do 19. století se zájem o sepulkrálie z historického i uměleckohistorického hlediska soustřeďuje na jejich nápisovou stránku.

Epigrafika se zabývá nápisy, jejich interpretací a zpřístupňováním. Jedná se o disciplínu, která sleduje fenomén nápisu ve všech relevantních kulturněhistorických souvislostech a dále také zpřístupňuje prameny pro další bádání.<sup>115</sup> Důležitý je především typ písma, kterým je text napsán, než jakým jazykem.

### 7.1 Struktura popisu nápisu

Pro popis nápisu na náhrobku používáme danou formu. Nejprve uvedeme dataci, jméno nositele nápisu, dále bližší lokalizaci místa, poté následuje popis tvaru, materiálu a výzdoby. Přecházíme přímo k nápisu, kde je zachycena jeho technika, pozice a rozsah. Dále si všímáme stavu, poškození a uvádíme prameny pro transkripci. V následující řádce jsou rozepsány rozměry objektu, výška písma a typ písma. Poté následuje přepis samotného nápisu. Přepis musí být graficky odlišen od ostatního textu.<sup>116</sup> V tomto případě jsem text náhrobku zapsala kurzívou.

### 7.2 Popis artefaktu

Určení autora nápisu je často velmi problematické, protože osobnost tvůrce vlastního uměleckého artefaktu nutně neznamená, že je také autorem doprovodného nápisu. Velmi často se stávalo, že nápisy byly vytvářeny dalšími osobami v rámci dílny, které bylo dílo zadáno. Také je další možnost, že nápis byl vytesán až po importu na místo uložení náhrobku, v tom případě doprovodný nápis tesali většinou místní řemeslníci.<sup>117</sup>

Většina sepulkrálních památek obsahuje následující informace: jako první je datace, většinou se jedná o označení *anno domini*, dále vyjádření faktu úmrtí – např. *obiit*, pak údaje o zemřelém – jméno, epiteta, sociální postavení apod., údaje o místě

<sup>114</sup> Viz Jan Chlíbaec – Jiří Roháček (pozn. 4), s. 37.

<sup>115</sup> Viz Jiří Roháček (pozn. 28), s. 8.

<sup>116</sup> Ibidem, s. 14.

<sup>117</sup> Viz Jan Chlíbaec – Jiří Roháček (pozn. 4), s. 39.

pohřbení, závěrečná formule, která obsahuje prosbu o modlitbu, přání o spočinutí duše v pokoji – *cui anima requiescat in pace, cui anima deo vivat, orate pro eo* atd. Tyto části jsou většinou uvedeny v tomto pořadí, ale nemusí tomu tak nutně být.<sup>118</sup>

V 15. století je častou odchylkou uvedení formule *hic sepultus* nebo *hic conditus est*, která je uvedena místo *datace*. *Datace* se tím pádem odsouvá dále, často až na samý konec textu. Struktura latinského nápisu je kopírována souběžně i v textech v národních jazycích.<sup>119</sup>

Epiteta byla převážnou měrou normativně dána. U opatských to bylo *pater (dominus et dominus)*, pak jméno zemřelé osoby s predikátem, epiteta: *venerabilis, reverendus*, pak následovaly úřady a další určení: *Abbas huius loci (monasterii)*.<sup>120</sup>

Pro tuto práci jsem použila metodu transliterace, tedy fonetický přepis zachovávající veškeré zvláštnosti, které jsou na náhrobnících uvedeny. Majuskulní nápisy a jednotlivé litery jsou zapsány velkými písmeny, minuskuly písmeny malými. Oddělovacím znaménkem je jednotně tečka, konec řádky je poznamenán: [/], přechod na další nápis je označen tímto znakem: [//].

Jako nejčastější materiál je v případě vybraných náhrobníků použit červený mramor. Kámen byl používán z českých i rakouských lomů.<sup>121</sup>

---

<sup>118</sup> Viz Jan Chlíbač – Jiří Roháček (pozn. 4), s. 59.

<sup>119</sup> Ibidem, s. 59.

<sup>120</sup> Viz Jiří Roháček (pozn. 28), s. 16.

<sup>121</sup> Viz Jan Chlíbač – Jiří Roháček (pozn. 4), s. 14.

## 8 Pohřební zvyklosti v církevním prostředí

Byly vydávány tzv. rituálníky<sup>122</sup>, které se do Čech šířily z Francie, nabízí se tedy otázka, do jaké míry se čeští cisterciáci rituálníky řídili a do jaké míry byli ovlivněni zvyklostmi, které patřily k tomuto kraji, ale také vztahy s hornoněmeckou cisterciáckou kongregací.<sup>123</sup>

Umírání a pohřbu se v cisterciáckých knihách věnuje velká pozornost, zvláště pokud zemřel vysoce postavený člen cisterciáckého řádu. Kniha *Liber usuum* ze 12. století velmi podrobně popisuje umírání, smrt, nakládání s tělem a pohřeb.<sup>124</sup> Další rituálník *Rituel cistercien* z roku 1715, určený pro francouzské jeptišky, věnuje pohřbu sedmdesát stran. Pohřební rituály u cisterciáků v 17. a 18. století byly s největší pravděpodobností velmi stabilní a neměnné.<sup>125</sup>

Kniha *De Cura Infirmorum & Mortuorum* z roku 1721 detailně popisuje, jak se má nakládat s nemocným mnichem. V případě, že je jeho nemoc nevyлéčitelná, je popsáno, co má mít mnich z hlediska církevní hierarchie na sobě. Je nutné seznámit mnichy s tím, že jeden z jejich bližních umírá, je přesně uvedeno kým a jak, má být uděleno poslední pomazání.<sup>126</sup>

Umírající má být obklopen svými bratry, kteří zpívají žalmy. Jeden z bratrů je pověřen nesením oleje a koudelky, případně kusu látky k osušení po každém *Per istam sanctam unctionem*. Ten měl být po skončení pomazání spáleno v nádobě tomu určené.<sup>127</sup>

„Když přišel průvod k trpícímu, opat pronesl *Pax huic domui*, konvent odpovídá *Amen*. Na to měl nemocný odříkat *Confietor*, pokud nemohl: *Mea culpa, de omnibus peccatis meis precor vos orate pro me!* Na to odpoví konvent sborově: *Misereatur tui*“.<sup>128</sup> Opat poté uděluje odpuštění, trpícímu je podán kříž k políbení. Poté následuje pomazání a konvent zpívá 112. žalm, po kterém má následovat Pater noster. Dále jsou předepsány další prosby a modlitby. Kněz promlouvá s umírajícím. Mluví spolu buď latinsky, nebo národním jazykem a kněz vybírá texty vhodné pro tento okamžik. Když

<sup>122</sup> Obsahovaly informace, jak mají být prováděny církevní úkony.

<sup>123</sup> Viz Jan Zdichynec – Hedvika Kuchařová (pozn. 73), s. 211.

<sup>124</sup> Ibidem, s. 213.

<sup>125</sup> Ibidem, s. 214.

<sup>126</sup> Ibidem, s. 216.

<sup>127</sup> Ibidem, s. 216.

<sup>128</sup> Ibidem, s. 216.

už se smrt blíží, umírající je položen na plášť na zem, kam se ještě předtím nasype popel ve tvaru kříže. Přidá se rohož nebo trochu slámy. Pokud je komunita v klášteře, mají se sejít a dvakrát či třikrát říci *Credo in Deum*.<sup>129</sup>

Mrtvý je odnesen k umytí tam, na speciální místo tomu určené. Na vše dohlíží převor, má dbát o to, kdo jej bude mýt a oblékat. Na oltář je připraveno pallium černé barvy se svícemi. Máry jsou uloženy do chóru nebo lodi kostela, záleží na postavení zesnulého. Opati či biskupové bývají vystavováni v kněžišti.<sup>130</sup>

Opat má dohlížet, aby tělo nezůstalo samotné nebo bez světla. Je nutné určit ty, kteří budou u zemřelého bdít.<sup>131</sup> Při samotném aktu pohřbu byla také pronesena pohřební kázání, která napomáhala šířit ideál kněze. V 16. a 17. století tato kázání také obsahovala osvícenské ideje.<sup>132</sup> Pohřební kazatelé měli za úkol zemřelého oslavit, utěšit pozůstalé a vytvořit tak dobrý obraz o zemřelém.<sup>133</sup>

---

<sup>129</sup> Viz Jan Zdichynec – Hedvika Kuchařová (pozn. 73), s. 217.

<sup>130</sup> Ibidem, s. 218.

<sup>131</sup> Ibidem, s. 218.

<sup>132</sup> Radmila Pavlíčková, *Triumphus in mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice, 2008, s. 86.

<sup>133</sup> Ibidem, s. 161.

## 9 Náhrobní kameny vyšebrodských opatů

Vyšebrodský klášter svým stavebním vývojem a vnitřním vybavením přesahuje rámec regionu. Klášter vyniká i co do počtu dochovaných náhrobků řeholníků a hlavně opatů.<sup>134</sup> Mezi lety 1584 – 1784 bylo v klášterním kostele pohřbeno 13 opatů a celkem zde bylo umístěno 116 pohřbených.<sup>135</sup> Přestože v 7. století synoda v Nantes stanovila, že v kostele nesměl být nikdo pohřbíván, nanejvýš v předsíni, ve sloupořadí nebo pak mimo kostel, byl na tento zákaz brán velmi malý ohled. Jako první začali tyto zákazy porušovat právě biskupové a opati.<sup>136</sup> Tento zákaz pohřbívání ve vnitřních prostorách kostelů byl opětovně vydán v roce 1784.

Většina opatských náhrobků umístěných ve vyšebrodském klášterním kostele (obr. 2) se nachází v blízkosti kněžiště. Nejvíce jich bylo umístěno do podlahy lodi vpravo před presbytářem,<sup>137</sup> dále pak do podlahy kaple sv. Bernarda<sup>138</sup> a do kaple sv. Marie, kde byly umístěny dva náhrobníky. Výjimku tvoří dva hroby, z nichž jeden byl umístěn v podlaze před vstupem do kaple sv. Benedikta a poslední náhrobník se nachází hluboko v lodi poblíž oltáře sv. Barbory.<sup>139</sup>

Náhrobní kameny opatů jsou v mnoha případech ukázkami velmi dobře provedené řemeslnické a umělecké práce. Jsou většinou zhotoveny z mramoru, převládá červenohnědé zbarvení. Časté je reliéfní zachycení postavy opata se všemi symboly zemřelého, s opatskými atributy a rodovými znaky. Ojediněným se stává reliéf vyšebrodského kláštera na náhrobku Jana II. Haidera, kterým se budu zabývat v jedné z následujících kapitol.<sup>140</sup>

Náhrobníky, které zřetelně spadají do práce pasovských mistrů, jsou náhrobníky patřící opatům Tomáši II. Hohenfurtherovi a Kryštofu Knollovi. Autorem Knollova náhrobku je Jörg Gartner.<sup>141</sup> Náhrobek opata Pavla I. z Kapličky bychom mohli zařadit do dílny rakousko-bavorské oblasti, kam mimo jiné spadá i náhrobek zvaný Rožmberský jezdec.<sup>142</sup>

---

<sup>134</sup> Viz Milan Hlinomaz – Vlastimil Kolda, *Náhrobní kameny vyšebrodských opatů* (pozn. 1), s. 44.

<sup>135</sup> *Ibidem*, s. 45.

<sup>136</sup> Norbert Ohler, *Umírání a smrt ve středověku*, Jihlava 2001, s. 162.

<sup>137</sup> Šest náhrobníků.

<sup>138</sup> Tři náhrobníky.

<sup>139</sup> Viz Milan Hlinomaz – Vlastimil Kolda, *Náhrobní kameny vyšebrodských opatů* (pozn. 1), s. 45.

<sup>140</sup> *Ibidem*, s. 45.

<sup>141</sup> Viz Jan Chlíbač – Jiří Roháček (pozn. 4), s. 32.

<sup>142</sup> *Ibidem*, s. 32.



## 9.1 Pavel I. z Kapličky

Jindy také nazýván jako Paulus I. de Capella. Vyšebrodským opatem byl mezi léty 1450 – 1463. Jsou dvě teorie, odkud mohl Pavel I. pocházet. Podle R. Pavla pocházel z hornorakouského rodu von Kapellen, zatímco podle V. Schmidta pocházel z farnosti Kapličky, která se nacházela v blízkosti Vyššího Brodu.<sup>143</sup> Za jeho života obývalo vyšebrodský klášter čtrnáct mnichů, čtyři novicové a jeden laik.

### 9.1.1 Náhrobník Pavla I. z Kapličky

Pavel I. z Kapličky zemřel 9. června 1463. Jeho náhrobník je úplný a nepoškozený. Do roku 1883 byl umístěn v dlažbě kapitulní síně, společně s náhrobníkem Tomáše II. Hohenfurthera. Poté byly oba položeny k hlavnímu vchodu do klášterního chrámu.<sup>144</sup>

Náhrobník (obr. 2) byl zbudován z červeného mramoru. Jeho rozměry jsou 230 x 105 cm. Uprostřed kamene v ohraničeném obdélném poli se nachází ležící postava opata. Opat je oděn do tzv. kukuly, což je historický středověký dlouhý oděv, který má široké rukávy.<sup>145</sup> Zpracování tohoto náhrobku je na území Čech velmi ojedinělé. Kombinuje totiž dva sochařské postupy – reliéfní náhrobník a ryté linie. Z opatovy figury je reliéfně pojata pouze jeho hlava, která je umístěna na podušce. Zbylá postava zahalená do pohřebního roucha je ztvárněna plošně, pouze rytými liniemi.<sup>146</sup>

Pro toto neobvyklé zpracování se nabízí vysvětlení, že reliéfní vyobrazení hlavy může symbolizovat smrtelnost těla. Zatímco církevní oděv a mitra nám mohou ukazovat, že znaky důstojenství jsou věčné. Dle Chlíba a Roháčka se zde nabízí symbolická linie, která zobrazuje pomíjivost v protikladu se smrtelnou pomíjivostí, která je rozvinuta u poschod'ových náhrobků.<sup>147</sup>

Opat je zpodobněn jako mrtvý se zavřenými očima. Jeho tvář je členěná vráskami, má zkřížené ruce, u hlavy se nachází infule a berla. Berla je zasunuta pod

<sup>143</sup> Viz Dominik Kaindl (pozn. 16), s. 37.

<sup>144</sup> Viz Jan Chlíba – Jiří Roháček (pozn. 4), s. 70.

<sup>145</sup> Kateřina Patová, *Suverénní vojenský a špitální řád sv. Jana Jeruzalémského z Rhodu a Malty Dějiny, kulturní a historický význam řádu s ohledem na území Koruny české*, (bakalářská práce), Husitská teologická fakulta UK, Praha 2013, s. 28.

<sup>146</sup> Viz Jan Chlíba – Jiří Roháček (pozn. 4), s. 69.

<sup>147</sup> Ibidem, s. 69.

opatovou levou rukou. Náhrobek je doprovázen textem, který je psán v jedné řádce po obvodu celého náhrobku. Typem písma je gotická minuskula, která je vysoká 7 – 10,5 cm.

Text umístěný na náhrobku je tento: *Anno dni m cccc lxiiii obiit / Venerabilis Pater et dns dns Paulus Abbas huius loci in die / sanctorum martyrum primi et / feliciani et hic sepultus A parentib' ort' d capella orate pro eo.*

Léta páně 1463 zemřel ctihodný otec a pán pán Pavel, opat tohoto místa, na den svatých mučedníků Primuse a Feliciana a zde je pochován k zakladatelům kaple, modlete se za něj.

Nápis začíná v levém horním okraji a pokračuje ve směru hodinových ručiček po celém obvodu desky. Písmo je ohraničeno okrajem desky a vnitřním obrysem, který ukončuje vyobrazení opata. Formulář nápisu odpovídá schématu, které jsem uváděla již výše. Tedy obsahuje dataci, sdělení faktu úmrtí, personální údaje a závěrečnou formuli. Závěrečná formule spojuje fixaci místa s prosbou o modlitbu. K dataci byl využit křesťanský kalendář. Přesné datum úmrtí bylo netypicky přesunuto až za osobní údaje.

## 9.2 Tomáš II. Hohenfurther

Tomáš II. Hohenfruther byl vyšebrodským opatem mezi lety 1463 – 1493, bývá také označován jako Thomas II. Hohenfurther von Wels.<sup>148</sup>

### 9.2.1 Opatův život

Podle rodového znaku – malé hory s třemi pahorky, nad níž leží žezlo s křížem položenou radlicí, usuzujeme, že byl skutečně potomkem pánů Hohenfurtských z Welsu. Opat Tomáš II. byl velmi plodný, co se týče duchovních sbratření. 22. února 1466 uzavřel sbratření s klášteřem Lambach, 14. července 1466 s premonstrátským klášteřem Schläglem a 16. července 1480 s premonstrátským klášteřem v Milevsku.<sup>149</sup>

Roku 1464 byl klášter přinucen vydat Oldřichu II. z Rožmberka klenoty, mezi nimiž byl také Závišův kříž. O dva roky později byl král uvržen do klatby a to vše díky bojům, které vedl Jiřík z Poděbrad s papežem Pavlem II. Papež zároveň nařídil, aby se všichni katoličtí páni zřekli krále, ale jelikož to Jan II. z Rožmberka neudělal, byl na

<sup>148</sup> Viz Dominik Kaindl (pozn. 16), s. 39.

<sup>149</sup> Ibidem, s. 39.

celé rožmberské panství uvalen interdikt.<sup>150</sup> Nesměly se tam tedy konat žádné bohoslužebné úkony. Mniši ovšem interdiktu nedbali a své bohoslužby konali stejně jako předtím. Kvůli tomu členové kláštera propadli exkomunikaci. Později však byla mnichům udělena milost, a když v srpnu 1468 Jan II. z Rožmberka opustil králův tábor, byl interdikt zrušen. Ovšem Jan II. z Rožmberka se dostal do sporu s králem, z čehož pramenila pro klášter nouze a byl si nucen sjednávat půjčky.<sup>151</sup>

Opat Tomáš II. Hohenfurher se zasloužil o pěstování vědy a rozvoj vzdělanosti ve vyšebrodském klášterním prostředí. Za jeho vlády několik kodexů, Evangelium Nicodemi a Epistola Pilati ad Tyberium. Roku 1483 byl sepsán cisterciácký breviář, cisterciácký misál apod.<sup>152</sup>

### 9.2.2 Opatova smrt a jeho náhrobník

Tomáš II. Hohenfurher zemřel 26. července 1493. Byl pohřben vedle svého předchůdce Pavla I. z Kapličky.<sup>153</sup> Ačkoliv byl tento náhrobní kámen původně umístěn v podlaze v horizontální poloze, celá jeho kompozice nese rysy vertikálního instalování.<sup>154</sup>

Tento náhrobní kámen byl původně umístěn v podlaze kapitulní síně, ovšem v roce 1883 byl vyzdvihnut a přemístěn k severní zdi kostela. Od roku 1923 je umístěn v západní stěně křížové chodby.<sup>155</sup> Náhrobník (obr. 6) je zhotoven z červeného mramoru, jehož rozměry jsou 230 x 119 cm. Uprostřed náhrobníku se nachází reliéf stojící postavy opata v ornátu<sup>156</sup> s berlou v pravé ruce a s knihou<sup>157</sup> v ruce levé, na hlavě se nachází infule.

Figura stojí pevně na spodní části náhrobní desky. Zmizel protiklad ležení vs. stání, chybí poduška, která byla u Pavla I. z Kapličky. Osoba opata je zobrazena symetricky a plošně. Je pevně vázána k pozadí, které je zdobeno ornamentálními rostlinnými motivy. Opat stojí pod obloukem. Tento oblouk je ve tvaru oslího hřbetu,

---

<sup>150</sup> Ibidem, s. 40.

<sup>151</sup> Ibidem, s. 41.

<sup>152</sup> Viz Dominik Kaindl (pozn. 16), s. 41.

<sup>153</sup> Ibidem, s. 41.

<sup>154</sup> Viz Jan Chlíbač – Jiří Roháček (pozn. 4), s. 109.

<sup>155</sup> Viz Milan Hlinomaz – Vlastimil Kolda, *Náhrobní kameny vyšebrodských opatů* (pozn. 1), s. 47.

<sup>156</sup> Svrchní liturgické roucho.

<sup>157</sup> Jedná se o bibli.

z kterého vyrazejí rostlinné výhonky.<sup>158</sup> Nad nimi jsou umístěny dva erby – znak zemřelého a znak vyšebrodského kláštera.

Nápis je vytesán v jedné řádce po obvodu náhrobníku, použité písmo je gotická minuskula o velikosti 8,5 – 10 cm.

Vytesaný text je tento: *Anno . domini . M . cccc xciii / Obiit Reverend' in xpo pater et dns . Do / minus Thomas hochenff / uerter d Wels hui' loci Abbas in capitulo sepultus cui ani.*

Léta Páně 1493 zemřel v Kristu důstojný otec a pán pán Tomáš vyšebrodský z Welsu, tohoto místa opat, v kapitule pohřben tohoto roku.

### **9.3 Kryštof Knoll**

Kryštof Knoll, jinak také nazýván Christophorus Knoll de Wels, byl vyšebrodským opatem v letech 1507 – 1528.

#### **9.3.1 Opatův život**

Byl znamenitým hospodářem a spravovaný klášterní majetek využil k lepšímu vybavení kostela. Roku 1507 dal zhotovit monstranci, která nesla nápis „*Christphorus Abbas 1507*“. Jedná se o první zmínku o tomto opatovi.<sup>159</sup>

Roku 1525 odepřeli klášterní poddaní opatovi poslušnost a nechtěli jej jako svého pána. Chtěli být poddaní přímo Rožmberkům. Další z možností je, že se jedná o příznak protestantismu.<sup>160</sup> Opat byl touto rebelií hluboce dotčen a požádal tak o zproštění své funkce. Bylo mu vyhověno o tři roky později, roku 1528. Poslední léta svého života trávil Kryštof Knoll ve vyšebrodském klášteře, kde také v únoru 1542 zemřel.<sup>161</sup>

#### **9.3.2 Jeho náhrobek**

Náhrobník (obr. 9) byl původně umístěn v kapitulní síni. Dnes je vestavěn do zdi v západní stěně kostela, vedle hlavního vchodu vlevo pod kruchtou. Není přesně známo, kdy byl na toto místo přesunut, ovšem jisté je, že na plánu z roku 1784 uveden není.<sup>162</sup>

<sup>158</sup> Po způsobu bavorské náhrobní skulptury.

<sup>159</sup> Viz Dominik Kaindl (pozn. 16), s. 45.

<sup>160</sup> Ibidem, s. 45.

<sup>161</sup> Ibidem, s. 40 – 46.

<sup>162</sup> Viz Milan Hlinomaz – Vlastimil Kolda, *Náhrobní kameny vyšebrodských opatů* (pozn. 1), s. 47.

Náhrobník je připisován pasovskému mistru Jörgu Gartnernovi, který jej vytvořil již dvacet let před opatovou smrtí. Náhrobník opata Kryštofa Knolla je ze závěrečného tvůrčího období tohoto pasovského malíře a sochaře.<sup>163</sup> Je vytvořen z hnědožlutého mramoru, jehož místo původu je oblast Adnetu,<sup>164</sup> jeho rozměry jsou 248 x 116 cm.

Uprostřed kamene je v ohraničeném obdélném poli reliéf stojící postavy, která zobrazuje opata v ornátu. V levé ruce berlu a v ruce pravé se nachází rozevřená kniha, kterou má přitisknutou na hrud', dále pektorál, rukavice s prsteny, na hlavě se nachází infule. Tato infule je vyzdobena motivem Zvěstování.

I přesto, že je opat vyobrazen jako stojící, se za jeho hlavou se nachází poduška, která má dva šňapce. Je zdobena renesančním motivem a vyvolává dojem brokátového roucha. Kolem postavy opata je bohatý rozvilinový ornament. V dolních rozích reliéfu je znak vyšebrodského kláštera a znak zemřelého, tedy mužská paže se sevřenou pěstí. Svou roli zde také hraje dvouhlavý orel, který se nachází na podušce. Jedná se pravděpodobně o upomínku k regionální příslušnosti zemřelého.

Nápis v typu písma gotická minuskula je umístěn po obvodu náhrobku v jedné řádce. Velikost písma je 5,5 – 10 cm. Nápis je vtesán do hloubky a není nijak ohraničen. Formulář nápisu odpovídá běžnému českému formuláři.<sup>165</sup> Má čtyři hlavní části: datace, fakt úmrtí, personální údaje, závěrečná formule.

*Ano Dm M<sup>o</sup> . D . XLII die V / Mensis februarii Ibiit Reverendus in Christo Pater Dns . D . Chris / tofferus Knoll dde Wells huius / Monasterii Abbas hic Sepultus Cuius Ama in Christo requiescar. Na majuskulové pásce se nachází O . MATER . DEI . MEMENTO . M.*

Léta Páně 1542 dne 5. února zemřel v Kristu důstojný otec pán pán Kryštof Knoll z Welsu, opat tohoto kláštera, zde pohřben. Ať duše jeho odpočívá v Kristu. Text na majuskulové pásce: Ó Matko Boží! Pamatuj na mne.

---

<sup>163</sup> Viz Jan Chlíbač – Jiří Roháček (pozn. 4), s. 32.

<sup>164</sup> Ibidem, s. 196.

<sup>165</sup> Viz Jiří Roháček (pozn. 27), s. 24.

## 9.4 Jan II. Hayder

### 9.4.1 Život vyšebrodského opata

Jan II. Hayder byl vyšebrodským opatem v letech 1562 – 1576. Narodil se v Horním Dvořišti a před svým zvolením byl převorem. Jan II. Hayder byl velmi zbožný muž. Pražský arcibiskup Antonín Brus o něm v jednom dopise napsal: „že je učená osoba, vede počestný a bohabojný život, také ve svém klášteře udržuje správnou křesťanskou disciplínu a pořádek, čímž dává také vhodný příklad.“<sup>166</sup>

### 9.4.2 Náhrobní kámen

Jan II. Hayder zemřel 31. 8. 1578. Náhrobní kámen byl pravděpodobně umístěn v kapitulní síni, ale nejsou o tom dochovány žádné písemné zprávy. Dnes je náhrobník zasazen do zdiva západní stěny kostela pod kruchtou, vpravo u hlavního vchodu.<sup>167</sup>

Náhrobník (obr. 12) je vyroben z červeného mramoru a jeho rozměry jsou 232 x 105 cm. Horní část náhrobníku je vyplněna reliéfem postavy opata, který klečí před Kristem na kříži, mezi postavou a křížem se nachází heraldické symboly zemřelého, těmi je keřík se třemi kvítky a opatské atributy. Nad nimi se nachází reliéf, který znázorňuje pohled na vyšebrodský klášter. Reliéf je pravděpodobně umístěn na náhrobníku z toho důvodu, že se opat velmi zasloužil o blaho tohoto kláštera a také poddaných.

Ve spodní části náhrobníku je kartuš se svinutými okraji a s bohatou výzdobou figurálních a rostlinných motivů. Na kartuši se nachází části úryvků epištol sv. Pavla. Nápis je umístěn v jedné řádce po obvodu náhrobníku mezi zdvojenými liniemi, ve 14 řádcích v kartuši a dále na pásce nad reliéfem kláštera. Po obvodu je typem písma gotická majuskula, výška písmen je 7 – 9 cm, v kartuši a na pásce se jedná o písmo gotická minuskula s písmeny o velikosti 3 – 6 cm.

Text po obvodu je: *ANNO DOMINI . M . D . L . XXVIII . REVEREND' / IN CHRISTO PATER DOMINVS IOANNES HAIDER DE MERICA SVPERIORI HVIVS MONAS / TERII ABBAS DIGNISSIMVS HIC SEPVLTVS / CVIVS ANIMA RESVRECTIONEM EXPECTAT . VLTIMO . DIE . MENSE . MAI . OBIIT*

<sup>166</sup> Viz Dominik Kaindl (pozn. 16), s. 50.

<sup>167</sup> Viz Milan Hlinomaz – Vlastimil Kolda, *Náhrobní kameny vyšebrodských opatů* (pozn. 1), s. 48.

Léta Páně 1578 v Kristu důstojný otec pán Jan Hayder, opat tohoto kláštera, záslužně zde pohřbený, nechť jeho duše dojde vzkříšení. Zemřel záslužně poslední den měsíce května.

Písmo nacházející se v kartuši: *Miser ego homo quis eri / piet ex hoc corpore morti obno / xio Gratias ago Deo per Ihm / Chrum Dm nostrum epist: S: / Pauli ad Rom Cap Septimo / Absorpta est mors tua Victoriam / Ubi tuus mors aculeus: ubi / tua inferne Victoria: Aculeus / autem mortis peccatum: poten / tia vero peccati lex Sed Deogra / tia . qui dedit nobis victoriam / per Dominum nostrum Ihes / um Christum Epist: S: Pauli / ad Thomas Chorint . I Cap XVI .*

Na pásce se nachází: *propiti' esto mihi peccatori.*

Ubohý člověk, který odejde díky smrtelnému tělu, díky Bohu, naší epištole. Sv. Pavel k Římanům, sedmá kapitola: Smrt je pohlcena vašim vítězstvím. Kde je tvůj osten? O smrti, kde Viktorie pod tvým bodnutím zemře. Jeho moc hříchu je zákon Deo gratia, který nám dal vítězství prostřednictvím našeho Pána Ježíše Krista. Apoštolský list, sv. Pavel, Tomáš Korintský, 16 kapitola 1.

Text na pásce: Buď milostiv mně hříšnému.<sup>168</sup>

## 9.5 Jiří II. Schroff

### 9.5.1 Život Jiřího II. Schroffa

Také za vlády tohoto opata v letech 1631 – 1641 trpěl klášter řadou vojenských ubytování a dodávkami pro armádu. Mnoho vesnic bylo zpusťšených.<sup>169</sup>

Jiří II. Schroff byl velmi často nemocen. V klášteře zavedl úsporná opatření, na která si bratři často stěžovali. V roce 1634 byla provedena vizitace a vizitátor Jan Greifenfels opatovi nařídil, aby podle svých sil pečoval o tělesné i duševní blaho svých bratrů. Po vizitaci se poměry zlepšily.<sup>170</sup> Pokud to finanční zdroje dovolovaly, zkrášloval opat také kostel. Roku 1633 nechal postavit železnou mříž. Tato mříž rozdělila kostelní loď na dvě části a byla pozlacena. Tuto mříž roku 1879 nechal opat Leopold Wackář přesunout k pilířům varhanního kůru.<sup>171</sup>

---

<sup>168</sup> Hříšníkovi.

<sup>169</sup> Viz Dominik Kaindl (pozn. 16), s. 65 – 66.

<sup>170</sup> Ibidem, s. 67.

<sup>171</sup> Ibidem, s. 67.

### 9.5.2 Spory uvnitř kláštera

Období vnitřních svárů započalo v roce 1639. Tyto sváry se stupňovaly až ke vzpouře některých členů kláštera proti jejich představeným. Ve stejném roce byl převorem kláštera jmenován Jiří Wendschuch. Svou funkci po roce složil. Jednou z možností jeho rezignace bylo, že opat ani převor nechtěli uznávat církevní zákonodárnou moc wilheringského opata nad Vyším Brodem, nýbrž pouze generálního vikáře české provincie cisterciáckého řádu.<sup>172</sup>

Jiří II. Schroff rezignoval na svou funkci 11. srpna 1641, zemřel 22. října 1641. Jeho náhrobní kámen byl vsazen do zdi severní kaple sv. Bernarda a až dosud s ním nebylo manipulováno.<sup>173</sup>

### 9.5.3 Náhrobní kámen

Náhrobník (obr. 16) je zbudován z červeného mramoru, jehož rozměry jsou 210 x 108 cm. Uprostřed kamene je v ohraničeném obdélném poli umístěn reliéf stojící postavy opata s berlou v levé ruce, pravou rukou žehná. Na hlavě opata se nachází infule.

V heraldicky levém dolním rohu náhrobku je znak zemřelého, jedná se o polovinu jednorožce se čtyřmi poli pod ním, v klenotu je infule a pastýřská hůl. V heraldicky pravém dolním rohu je pak oválná kartuš s nápisem. Rozměry kartuše jsou 44 x 32 cm, nápis je v 17 řádcích. Je to vytesán písmem majuskula a výška písmen se pohybuje mezi 1,5 – 2,5 cm.

Text kartuše: *AETERNAE MEMORIAE / RMI AC AMPL : DNI DNI / GEORGII SCHROFF QVI / HVIC MONASTRIO / VT PRAELATVS PRAEFVIT / VT ABBAS PROFVIT / ANNIS X. MENSIBVS III / DEMVM / OFICIO PRIMVM SPONTE / DEINDE VITA NON IN VITE / DE FVNCTVS / NON OBIIT SED ABIIT / A : MDCXLI / POSVIT / F . G . / W . A*

Věčná vzpomínka na zvelebitelů Jiřího Schroffa v tomto klášteře představeného. Zajistil pro klášter zisk, za deset let a tři měsíce přední místo úřadu opustil, pak život neživot, zemřel. Nezemřel, ale odešel roku 1641.

<sup>172</sup> Viz Dominik Kaindl (pozn. 16), s. 66 – 67.

<sup>173</sup> Viz Milan Hlinomaz – Vlastimil Kolda, *Náhrobní kameny vyšebrodských opatů* (pozn. 1), s. 49.



## 9.6 Jiří III. Wendschuch

### 9.6.1 Život opatův

Jiří III. Wendschuch byl vyšebrodským opatem v letech 1641 – 1668. Narodil se ve Witthenau v Lužici roku 1610. Opat považoval za svůj hlavní úkol obnovit řeholní kázeň. Neuspěl, a proto již roku 1642 předložil svou rezignaci, která ovšem nebyla přijata.<sup>174</sup> Opat prý příliš přísně a nespravedlivě zacházel s poddanými. To znamenalo všeobecnou nelibost i v řadách mnišských bratrů. Po třicetileté válce bylo nutné přijmout změny v klášterním hospodaření, jedním z opatření byl zákaz podávání stolního vína. Jelikož opat Jiří III. Wendschuch nevyhověl opětovným žádostem o navrácení zrušení tohoto zákazu, někteří bratři uprchli do kláštera ve Wilheringu. Opatovi bylo doporučeno, aby s nimi jednal shovívavě. Poměry v klášteře se následně uvolňují a tento stav trvá až do 60. let.<sup>175</sup>

Pro vyšebrodský kostel se opat Jiří III. Wendschuch zasloužil zřízením nynějšího hlavního oltáře, dále nechal opravit varhany a roku 1648 nově vybudovat kapli sv. Anny na klášterním hřbitově. Nechal také opravit kostely v Loučovicích a ve Výtoni.<sup>176</sup>

Jiří III. byl také činný literárně. Sestavil mnichům vlastní statuta. Sebral privilegia cisterciáckého řádu od roku 1100 do roku 1586 a zaměřil se hlavně na privilegia kláštera Vyšší Brod. Jeho nejdůležitějším dílem jsou ovšem *Acta Altovadensia*, které z části napsal a z části nechal sestavit. Obsahují téměř veškerý historický materiál, který se týká kláštera, od jeho založení až po rok 1664.<sup>177</sup>

### 9.6.2 Jeho náhrobník

Jiří III. Wendschuch zemřel 26. září 1668. Náhrobní kámen je dodnes umístěn v podlaze kaple sv. Bernarda na epištolní straně a nebylo s ním manipulováno.<sup>178</sup>

Náhrobník (obr. 19) je vyroben z červeného mramoru o rozměrech 212 x 109 cm. Uprostřed kamene je reliéf stojící postavy opata v ornátu s infulí na hlavě. Pravou rukou žehná a v levé ruce drží berlu. V obou dolních rozích jsou znakové kartuše se

<sup>174</sup> Viz Dominik Kaindl (pozn. 16), s. 69.

<sup>175</sup> Ibidem, s. 70.

<sup>176</sup> Ibidem, s. 78.

<sup>177</sup> Ibidem, s. 78.

<sup>178</sup> Viz Milan Hlinomaz – Vlastimil Kolda, *Náhrobní kameny vyšebrodských opatů* (pozn. 1), s. 50.

znakem zemřelého – písmeno T s kančíkem, gotické tvary písmen H a F, dvě růže a jedna lilie.

Jedná se o jediný náhrobník ze zkoumaného souboru, který neobsahuje žádný nápis, s největší pravděpodobností můžeme hledat důvod ve faktu, že si opat nechal náhrobník zhotovit ještě za svého života.

## 9.7 František Wendschuch

### 9.7.1 Život Františka Wendschucha

Narodil se roku 1652 ve Wittgenau v Lužici a vyšebrodským opatem byl v letech 1688 – 1690. I z tohoto krátkého období vlády Františka Wendschucha máme písemnosti, které dokládají, že např. roku 1689 položil základní kámen k stavbě nového zámku v Komařicích. Stavba musela být přerušena, protože 18. června 1690 klášter částečně vyhořel. Zámek v Komařicích byl dokončen až roku 1697.<sup>179</sup>

### 9.7.2 Opatský náhrobník

František Wendschuch zemřel 24. dubna 1690. Náhrobní kámen je dodnes umístěn v podlaze kaple sv. Bernarda vedle opata Jiřího III. Wendschucha, který byl Františkovým strýcem.<sup>180</sup>

Náhrobník (obr. 22) je vytvořen z červeného mramoru o rozměrech 192 x 102 cm. Uprostřed náhrobníku se nachází reliéf ležící postavy opata v řádové kukule s překříženýma rukama. V heraldicky pravém dolním rohu je znak zemřelého – písmeno T s kančíkem, gotické tvary H a F, pětilistá růže a francouzská lilie, s opatskými atributy v klenotu. Nápis je umístěn v jednom řádku po obvodu náhrobníku. Je zhotoven v obou typech písma, v majuskule o výšce 4 – 4,5 cm a minuskule pohybující se mezi 2 – 2,5 cm.

Text náhrobníku: *A . MDCLXXX . DIE 24 . APRILS IN / DNO OBIIT R<sup>dissimus</sup>  
PERILLVSTRIS AC AMPLISSI<sup>m</sup> DN' . DN' . FRANCISCUS WENDS / CHVEH DE  
ZDIR MONRII ALT . ABBAS / ANNIS 2 . AET . 36 PROFESS . 13 + REQUIESCAT . + .  
IN PACE . + . AMEN*

<sup>179</sup>Viz Dominik Kaindl (pozn. 16), s. 79.

<sup>180</sup>Viz Milan Hlinomaz – Vlastimil Kolda, *Náhrobní kameny vyšebrodských opatů* (pozn. 1), s. 50.

Léta Páně 1690 dne 24. dubna zemřel pán František Wendschuch, tohoto místa po dvě léta opat, kterým se stal ve 36 letech, do té doby byl 13 let profesorem + odpočívaj + v pokoji + Amen.

## **9.8 Bernard Hartinger**

### **9.8.1 Život Bernardův**

Bernard Hartinger, jinak také zván jako Bernardus Hartinger, byl vyšebrodským opatem v letech 1690 – 1695. Narodil se v Českém Krumlově. Předtím, než byl zvolen vyšebrodským opatem, byl superiorem v pražském Bernardunu a poté proboštem v královnině klášteře v Brně.<sup>181</sup> Tento opat usiloval o vymanění z panství Český Krumlov, aby dostal právo zasedat v Zemském sněmu. O toto právo usiloval už opat Jiří III. Wendschuch. Poukazoval na to, že jako infulovanému prelátovi mu podle Obnoveného zřízení zemského z roku 1627 náleží v Zemském sněmu poradní a hlasovací právo. Vyšebrodským opatům bylo v roce 1691 propůjčeno právo zasedat v Zemském sněmu, avšak z panství Český Krumlov Vyšší Brod vyjmut nebyl.<sup>182</sup>

Při příležitosti vystavění nové klášterní budovy v roce 1692, dal opat postavit novou kostelní věž a pořídil také nové zvony.<sup>183</sup>

### **9.8.2 Bernardův náhrobník**

Bernard Hartinger zemřel 3. února 1695. Náhrobní kámen byl původně umístěn v podlaze lodi před oltářem sv. Barbory. V 80. letech 19. století byl přemístěn do podlahy pod kruchtou.<sup>184</sup> Materiál, z něhož je náhrobek zbudován, je žula a rozměry jsou 200 x 92 cm. Uprostřed kamene se nachází reliéf ležící postavy opata v řádové kukule a má překřížené ruce. Jeho hlava spočívá na obdélníkové podušce s dvěma střapci. V heraldicky pravém dolním rohu se nachází znak zemřelého, tedy medvěd, francouzská lilie a gotické tvary písmen H a F, v klenotu je infule a pastýřská hůl.

---

<sup>181</sup> Viz Dominik Kaindl (pozn. 16), s. 87.

<sup>182</sup> Ibidem, s. 87.

<sup>183</sup> Ibidem, s. 88.

<sup>184</sup> Viz Milan Hlinomaz – Vlastimil Kolda, *Náhrobní kameny vyšebrodských opatů* (pozn. 1), s. 51.

Nápis je umístěn v jednom řádku po obvodu náhrobníku a obsahuje majuskulu o výšce písmen 6 – 7 cm a minuskulu o výšce 3, 5 cm. Náhrobek je umístěn velmi blízko zdi a začátek nápisu je tedy překryt omítkou.<sup>185</sup>

Znění textu: *A D 1695 DIE FEBR . AETATIS 70, REGIM : 5, QUIESCAT / OBIIT IN DNO RM' ac / AMPLISSIM' D . D. BERNARDVS HARTINGER / ABBAS HUI' MNRII.*

Léta Páně 1695 v únoru ve stáří 70 let, ve vedení 5 let, zemřel pán vznešený Bernard Hartinger, tohoto kláštera opat.

---

<sup>185</sup> V době psaní bakalářské práce nebyl možný přístup k tomuto náhrobníku, tudíž není doložen obrazovým materiálem.

## 10 Závěr

Tématem této bakalářské práce bylo vytvoření uceleného přehledu náhrobníků nacházejících se v klášteře Vyšší Brod spadajících do doby mezi lety 1463 – 1695. Pozornost těmto uměleckým artefaktům byla věnována především s ohledem na důležitost sepulkrální kultury v tehdejší společnosti. Důvodem výběru opatských náhrobníků kláštera Vyšší Brod se stal fakt, že tento klášter disponuje největším dochovaným souborem tohoto typu sepulkrálních památek.

I přesto, že stavební historie a stavební vývoj vyšebrodského kláštera byla zpracována nesčetněkrát, vyšebrodské opatské náhrobníky byly v literatuře dosud značně opomíjeny. Proto bylo nutné nejprve náhrobníky podrobit celkovému zkoumání. Nedílnou součástí práce bylo sepsání a přeložení jednotlivých latinských nápisů na náhrobnících. Značná pozornost byla také věnována životopisům opatů, aby byly lépe dokresleny okolnosti vzniku těchto uměleckých děl. Z tohoto důvodu bylo také nutné zmínit stručnou historii a popis struktury cisterciáckého řádu.

Opatským náhrobníkům byla přikládána stejná důležitost, tedy upamatování se na významnou osobnost veřejného i církevního života, jako náhrobníkům šlechtickým. Tyto dva typy náhrobníků nemůžeme srovnávat z hlediska kvality použitého materiálu a uměleckého zpracování, protože objednavatelem nebyla osoba soukromá, nýbrž vyšebrodský klášter. Zřejmě i proto není známo autorství většiny opatských náhrobníků.

Ovšem může se nám nabízet několik dalších možností, proč právě vyšebrodské náhrobníky nebyly umělecky zpracovány tak jako jiné náhrobníky spadající do stejného či blízkého období. Jeden z dalších důvodů, proč nebyly tyto náhrobníky zpracovány bohatším způsobem, může být také střídající se období prosperity a strádání vyšebrodského kláštera. Tato strádání jsou velmi podrobně popsána v literatuře týkající se kláštera. Je tedy velmi pravděpodobné, že se i tato strádání odrážejí v náhrobnících vyšebrodských opatů. Klášter si nemohl dovolit ponechat opaty bez náhrobníků, to jim nařízení nedovolovala.

Jedním z dalších důvodů mohly být dlouholeté spory s opatstvím ve Wilheringu. Spory týkající se zákonodárné moci jsem popsala již v předchozích kapitolách a myslím si, že i tato možnost by mohla stát za kvalitativním rozdílem mezi zhotovenými opatskými náhrobníky a např. jiným přítomným náhrobníkem – Jana Zrinského ze Serynu. Nabízí se také otázka, zda by bohatě vyzdobené opatské náhrobníky nepůsobily

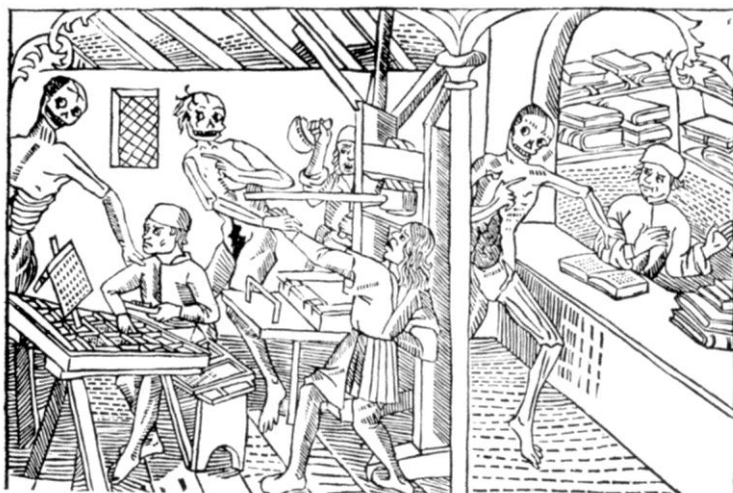
příliš nevhodně na vyšebrodské poddané a chudinu. Popíralo by to i v jisté míře všeobecné pravidlo, že každý pohřbený měl být pochován důstojně a to platí zvláště v případě opatů. Je tedy možné, že cisterciáci plní nařízení sv. Bernarda, který preferoval strohou architekturu a jelikož se náhrobníky vlastně staly součástí architektury, může být i toto důvodem. Jako další důvod možné strohosti náhrobníků se mi jeví všeobecné problémy rožmberského dominia. Toto dominium se již v období vlády Oldřicha II., a pokračující Vilémem z Rožmberka a konče Petrem Vokem, potácelo v dlužích. Rožmberkové byli nuceni své panství postupně zastavovat, je tedy možné, že se jejich hospodaření odráželo i na financích, které byli Vyšebrodští ochotni investovat do náhrobníků místních opatů.

Ovšem jako nejpravděpodobnější důvod pro rozdílnost mezi šlechtickými a opatskými náhrobníky se mi jeví ten, že šlechtici si náhrobníky často sami navrhovali a také je platili. V případě opatských náhrobníků vše hradil klášter, nehraje zde přílišnou roli ani to, že opati si své náhrobníky často nechávali zhotovovat již za své funkce.

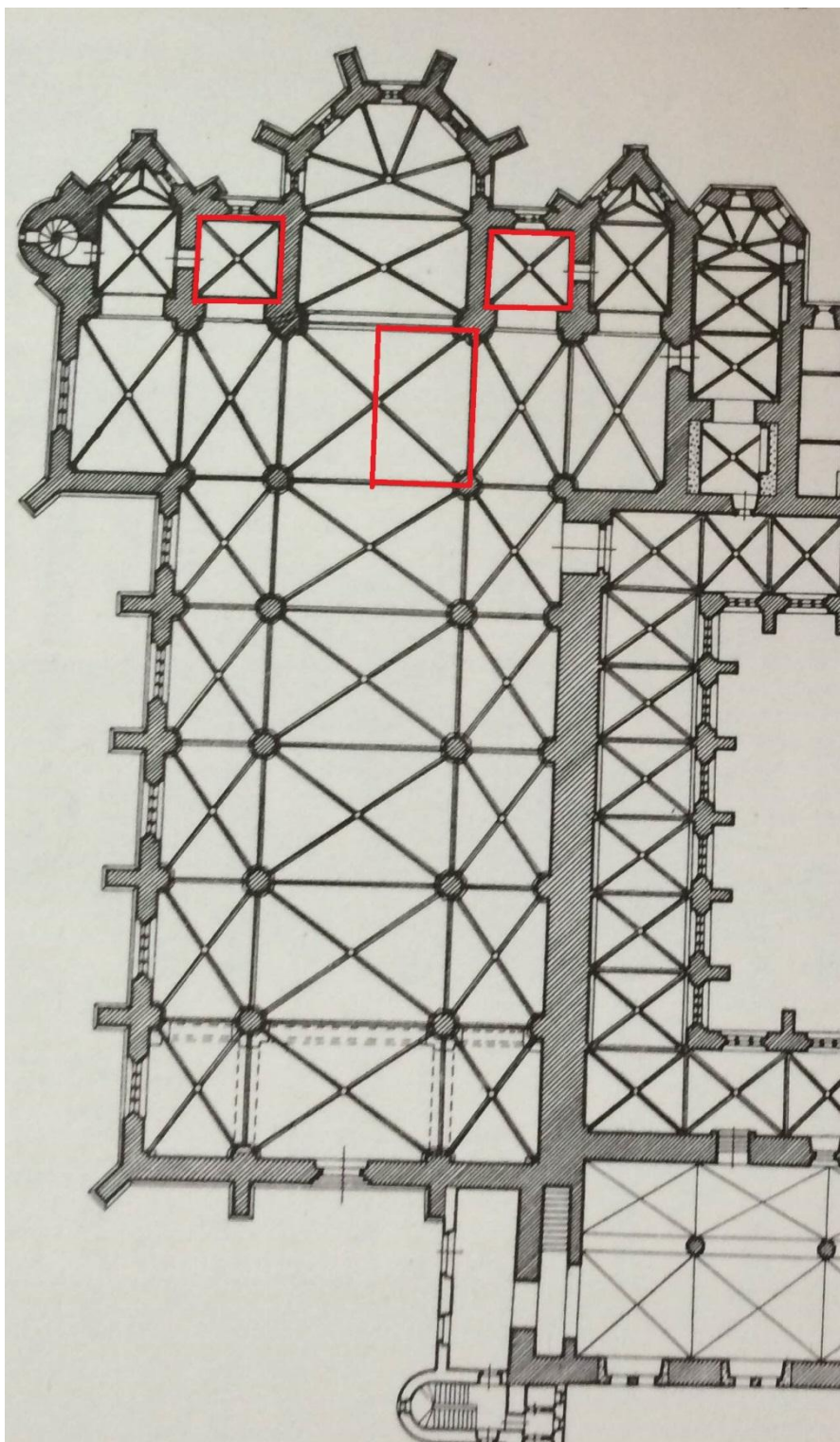
Téma porovnání těchto dvou typů zpracování sepulkrálních památek bych ráda rozvedla ve své diplomové práci, zároveň bych se ráda více zaměřila na popsání klášterní pohřební ceremonie. Jako další možnost výzkumu by bylo zajímavé se zaměřit na porovnání vnímání sepulkrální kultury ve šlechtickém a církevním prostředí, neboť i zde spatřuji možnost doplnění stávajícího stavu výzkumu a literárního zpracování.

Přestože se nejedná sepulkrální památky takové kvality uměleckého zpracování jako např. Rožmberský jezdec, náhrobník Jana Zrinského hraběte ze Serynu, nacházející se na témže místě, jejich popsání a zpracování poznatků je dle mého názoru důležité pro utvoření komplexního pohledu jak na regionální, tak na cisterciáckou kulturu obecně. Z tohoto důvodu bych se tomuto tématu chtěla věnovat i do budoucna.

## 11 Obrazová příloha



Obr. 1: autor neznámý, Francie, Danse macabre, 1499, dřevoryt, Bibliothèque National, Paris, zdroj: <http://www.wga.hu/index1.html> – 1. 5. 2015.



Obr. 2: prostor kostela, červeně vyznačená jsou místa, kam byly nejčastěji ukládány opatské náhrobníky, zdroj: Emanuel Poche, *Umělecké památky Čech, T/Ž svazek čtvrtý*, Praha 1982.





Obr. 3: náhrobník opata Pavla I. z Kapličky, foto – autorka.



Obr. 4: detail náhrobku. Kombinace dvou postupů při tvorbě náhrobníků – reliéfní náhrobek – hlava, plošné ryté linie – ostatní náhrobník, foto – autorka.



Obr. 5: počátek nápisu v písmu gotické minuskuly obsahující *Anno dni m cccc lxiii obiit*, foto – autorka.



Obr. 6: pokračování nápisu obsahující *Pater et dñsdñs*, foto – autorka.



Obr. 7: náhrobník opata Tomáše II. Hohenfurthera, foto – autorka.



Obr. 8: detail vrchní části náhrobníku obsahující opata s infulí na hlavě, oblouk ve tvaru oslího hřbetu, z něhož vyrážejí rostlinné výhonky. Umístěny jsou zde dva erby – vyšebrodského kláštera a osobní znak zemřelého, foto – autorka.



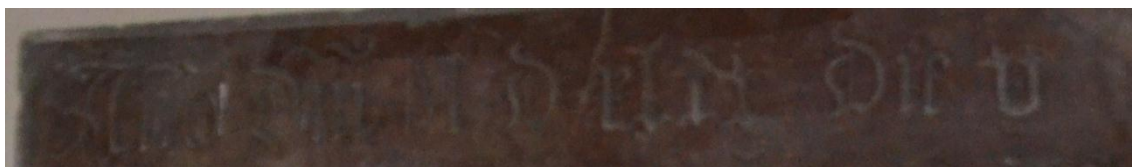
Obr 9: počáteční slova nápisu na náhrobníku. Nápis je napsán v gotické minuskule a obsahuje úvodní dataci: *Anno . domini . M . cccc . xciii*, foto – autorka.



Obr. 10: náhrobník Kryštofa Knolla, foto – autorka.



Obr. 11: detail náhrobku Kryštofa Knolla. Opat je vyobrazen jako stojící, ovšem v pozadí je poduška. Opat v ruce drží knihu, jedná se pravděpodobně o bibli, v druhé ruce třímá berlu. Kolem postavy opata se nachází rozvilinový ornament, foto – autorka.



Obr. 12: detail nápisu, který je vytesán v gotické minuskule. Obsahuje úvodní datační text: *Anno Dm M<sup>o</sup> D. XLII die V*, foto – autorka.



Obr. 13: náhrobník Jana II. Haydera, foto – autorka.



Obr. 14: Reliéf znázorňuje pohled na vyšebrodský klášter. Opat zde klečí před Kristem, mezi postavou a Kristem se nacházejí heraldické symboly, foto – autorka.





Obr. 15: kartuš s rostlinnými a figurálními motivy. Nachází se zde úryvek epištoly sv. Pavla. Slova kartuše jsou napsána v gotické minuskule, foto – autorka.



Obr. 16: počátek nápisu v písmu gotická majuskula. Obsahuje dataci: *ANNO DOMINI . M . D . L . XVIII . REVEREND*, foto – autorka.



Obr. 17: náhrobník opata Jiřího II. Schroffa, foto – autorka.



Obr. 18: detail vrchní části opatského náhrobníku. Opat má na hlavě infuli, pravou rukou žehná a v levé ruce drží berlu, foto – autorka.



Obr. 19: v heraldicky levém rohu je znak zemřelého, v pravém rohu je kartuš, do níž je písmem majuskula vytesáno několik slov o tomto opatovi, foto – autorka.



Obr. 20: vyobrazení opata Jiřího III. Wendschucha, foto – autorka.



Obr. 21: detail svrchní části opatského náhrobníku. Opat je vyobrazen s infulí na hlavě, žehnající pravou rukou a berlou v levé ruce, foto – autorka.



Obr. 22: detail spodní části náhrobníku. V dolní části jsou dvě kartuše, v jedné je znak zemřelého, který obsahuje písmeno T s kančíkem, písmena ve tvaru H a F, dále dvě růže a jednu lilii, foto – autorka.



Obr. 23: náhrobník Františka Wenschucha, foto – autorka.



Obr. 24: vrchní část náhrobníku. Opat je oděn do řádové kukuly s překříženými rukama, foto – autorka.



Obr. 25: spodní část náhrobníku. V heraldicky levém dolním rohu se nachází znak zemřelého – písmeno T s kančíkem, písmena H a F, pětilistá růže a francouzská lilie, přítomny jsou opatské atributy v klenotu, foto – autorka.



Obr. 26: detail majuskulního písma, kde je napsáno: *CHVEH DE ZDIR MONRII ALT . ABBAS*, foto – autorka.



## 12 Seznam literatury

Klára Benešová, Cisterciácká architektura, in: Kateřina Charvátová, *Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku. Sborník vydáný k 850. výročí založení kláštera v Plasech*, Praha 1994.

Klára Benešová – Petr Chotěbor – Tomáš Durdík – Miroslav Plaček – Dalibor Prix – Vladislav Razim, *Architektura gotická*, Praha 2001.

Václav Bůžek – Pavel Král – Ondřej Jakubec, *Jan Zrinský ze Serynu: životní příběh posledních Rožmberků*, Praha 2011.

Václav Bůžek – Josef Hrdlička – Pavel Král et al., *Věk urozených*, Praha – Litomyšl 2002.

Dana Dvořáčková-Malá – Petr Charvát – Bohumír Němec, *Za zdmi kláštera. Cisterciáci v českých dějinách*, České Budějovice 2010.

Milan Hlinomaz, Ke kulturně historickému významu Cisterciáckého opatství ve Vyšším Brodě (Několik tezí k možnostem interdisciplinárního výzkumu monastické lokality), in: Kateřina Charvátová (ed.), *900 let cisterciáckého řádu*, Praha 2000, s. 169 – 178.

Milan Hlinomaz, Úvod, in: Dominik Kaindl, *Dějiny kláštera Vyšší Brod*, Libice nad Cidlinou 2008, s. 7 – 9.

Milan Hlinomaz – Vlastimil Kolda, Náhrobní kameny vyšebrodských opatů, *Jihočeský sborník historický 59/I*, České Budějovice 1990, s. 44 – 57.

Milan Hlinomaz – Vlastimil Kolda, Náhrobní kameny řeholníků a světských osob ve vyšebrodském klášteře, *Jihočeský sborník historický 60/61*, České Budějovice 1991/1992, s. 35 – 49.

Kateřina Charvátová, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142 – 1420. 1. fundace, 12. století*, Praha 2013.

Kateřina Charvátová, Úvod, in: Kateřina Charvátová, *Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku. Sborník vydáný k 850. výročí založení kláštera v Plasech*, Praha 1994.

Kateřina Charvátová, Cisterciácké kláštery v krajině, in: Kateřina Charvátová, *Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku. Sborník vydany k 850. výročí založení kláštera v Plasech*, Praha 1994.

Kateřina Charvátová, Vyšší Brod, in: Kateřina Charvátová, *Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku. Sborník vydany k 850. výročí založení kláštera v Plasech*, Praha 1994.

Jan Chlíbaec – Jiří Roháček, Sepulkrální skulptura jagellonského období v Čechách, *Epigraphica & Sepulcralia – Monographica I*, Praha 2011.

Alena Jeřková, *Tichá srdce. Kláštery a jejich lidé*, Praha 2013.

Luděk Jirásko, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, Praha 1991.

Jan Kábrt – Pavel Kucharský – Rudolf Schams – Čestmír Vránek – Drahomíra Wittichová – Vojtěch Zelinka, *Latinsko-český slovník*, Praha 1996.

Dominik Kaindl, *Dějiny kláštera Vyšší Brod*, Libice nad Cidlinou 2008.

Bernard S. Koruna, *Cisterciáci: k 850. jubileu trvání cisterciáckého řádu a k 850. výročí uvedení do českých zemí*, České Budějovice 1948.

Pavel Král – Václav Bůžek, *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.

Pavel Král, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004.

Anna Kubíková, *Oldřich II. z Rožmberka*, České Budějovice 2004.

Anna Kubíková, *Petr I. a jeho synové*, České Budějovice 2011.

Norbert Ohler, *Umírání a smrt ve středověku*, Jihlava 2001.

Jaroslav Pánek, *Poslední Rožmberkové: Velmoži české renesance*, Praha 1989.

Kateřina Patová, *Suverénní vojenský a špitální řád sv. Jana Jeruzalémského z Rhodu a Malty*. Dějiny, kulturní a historický význam řádu s ohledem na území Koruny české. Bakalářské práce UK HTF, Praha 2013.

Radmila Pavlíčková, *Triumphus in mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice 2008.

Emanuel Poche, *Umělecké památky Čech, T/Ž svazek čtvrtý*, Praha 1982.

Miloslav Pojzl, Bernard z Clairvaux, in: Kateřina Charvátová, *Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku. Sborník vydáný k 850. výročí založení kláštera v Plasech*, Praha 1994.

Miloslav Pojzl, *Sepulkrální památky na Moravě a ve Slezsku do roku 1420*, Olomouc 2006.

Jiří Roháček, *Epigrafika v památkové péči*, Praha 2007.

Pavel Vlček – Petr Sommer – Dušan Foltýn, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1982.

Jan Zdichynec – Hedvika Kuchařová, Poznámky k pohřebním rituálům u cisterciáků v raném novověku ve srovnání s rituály premonstrátského řádu. *Církev a smrt, Folia Historica Bohemica Supplementum I*, Praha 2007.

#### **Internetové zdroje:**

[http://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1vi%C5%A1\\_z\\_Falken%C5%A1tejna](http://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1vi%C5%A1_z_Falken%C5%A1tejna) – 14. 4. 2015.

<http://www.databazeknih.cz/zivotopis/milan-hlinomaz-39380> – 13. 4. 2015.

<http://www.wga.hu/index1.html> – 1. 5. 2015.